

**KATALOG GROBÓW DUCHOWIEŃSTWA
RZYMSKOKATOLICKIEGO, ORMIAŃSKOKATOLICKIEGO
I GRECKOKATOLICKIEGO ORAZ SIÓSTR ZAKONNYCH
NA CMENTARZACH W ŻYTOMIERZU,
CZERNIOWCACH I ODESSIE**

Jednym z uniwersalnych źródeł do badań nad przeszłością są cmentarze. Szczególne zainteresowania budzą dziś wśród historyków nekropolie dawnych Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej, kryjące szczątki wielu wybitnych postaci życia kościelnego, narodowego i kulturalnego. Względnie łatwy dostęp na tereny wschodnie zajmowane jeszcze do niedawna przez Związek Sowiecki, zachęca do podjęcia tam badań nad obecnością Kościoła łacińskiego i kultury polskiej. Niniejszy artykuł prezentuje rezultaty kwerendy nad problematyką duchowieństwa rzymskokatolickiego, greckokatolickiego i ormiańskokatolickiego w Żytomierzu, Czerniowcach i Odessie.

Cmentarze w Żytomierzu

Kresowy Żytomierz odpadł od Rzeczypospolitej na mocy drugiego traktatu rozbiorowego w 1793 r., powiększając wraz z innymi ziemiami zabranymi stan posiadania Rosji. W późniejszych stuleciach nigdy już nie dane było miastu wrócić do macierzy, przechodząc po upadku carskiej Rosji w granice Związku Sowieckiego, a po jego rozkładzie — niepodległej Ukrainy. Pomimo przynależności do

obcych państw, Żytomierz tętnił życiem stosunkowo licznej polskiej społeczności¹.

Znaczącym centrum budzenia i podtrzymywania świadomości religijno-patriotycznej Polaków miasta i całego regionu był Kościół rzymskokatolicki². Jego dramatyczne losy, zwłaszcza w okresie komunistycznego reżimu sowieckiego, wciąż czekają na opracowanie³. Trwałym wszakże, ponadczasowym dowodem prężności polskiego środowiska religijno-narodowego Żytomierza pozostały do dziś odradzające się wspólnoty parafialne, a przede wszystkim zachowane cmentarze z tysiącami grobów Polaków ze wszystkich warstw społecznych.

W Żytomierzu funkcjonowały dwa cmentarze katolickie. Pierwszy z nich pochodzący prawdopodobnie z XV w. usytuowany był na Górze Ochrymowej z niewielkim kościołem św. Mikołaja. Zamknięto go w 1779 r. tak z powodów nadmiernego przepełnienia, jak i zbyt bliskiego sąsiedztwa domów mieszkalnych⁴. Nową nekropolię zwaną do dziś Cmentarzem Polskim erygowano w odległości blisko 2 km na południe od centrum miasta na gruntach folwarku Nowa Ruda. Nad pagórkowatym terenem dominowała świeżo wzniesiona kaplica św.

* Wykaz skrótów zastosowanych w przypisach znajduje się na końcu tomu, przed spisem treści.

¹ W całym powiecie żytomierskim w 1897 r. mieszkało 24 142 Polaków, w 1909 r. — 46 326. Natomiast według sowieckiego spisu ludności z 1926 r. — którego wyniki można kwestionować — w Żytomierzu przebywało wówczas 4900 Polaków, co stanowiło 7% ogółu mieszkańców miasta. M. I w a n o w, *Pierwszy naród ukarany. Polacy w Związku Radzieckim 1921–1939*, Warszawa–Wrocław 1991 s. 72; T. M. R u d k o w s k i, *Cmentarz Polski w Żytomierzu*, Warszawa 1999 s. 14.

² Szerzej na ten temat zob.: F. Snarbachowski, *Początek i dzieje rzymsko-katolickiej diecezji łucko-żytomierskiej, obecnie łuckiej w zarysie*, Warszawa 1926.

³ Dotychczas ukazały się pierwsze opracowania martyrologii Kościoła rzymskokatolickiego w Związku Sowieckim, np. M. I w a n o w, *dz. cyt.*, s. 268–324; R. D z w o n k o w s k i, *Kościół katolicki w ZSRR 1917–1939. Zarys historii*, Lublin 1997; T e n ż e, *Losy duchowieństwa katolickiego w ZSSR 1917–1939. Martyrologium*, Lublin 1998; O. K. S o k o ł o w s k i j, *Cerkwa Christowa 1920–1940. Peresliduwannija christian w SRSR*, Kijów 1999. Brakuje nadal odrębnych studiów nad losami Polaków i Kościoła na Żytomierszczyźnie pod rządami komunistów.

⁴ Obecnie na terenie byłego cmentarza wnoszą się zabudowania fabryczne. Ocalała jedynie dawna kaplica św. Mikołaja, ale po przebudowaniach należy do kompleksu przedsiębiorstwa przemysłowego. T. M. R u d k o w s k i, *dz. cyt.*, s. 15–16; O. Ł a g o w s k i, *Repery dawnej kultury: Cmentarz w Żytomierzu*, „Koło Naukowe «Karpaty». Prace własne”, t. 8, red. J. W. R ą c z k a, Kraków 1997 s. 19; Informacja własna autora z autopsji.

Stanisława biskupa i męczennika. Cały obszar podzielono na 9 sektorów zwanych dzielnicami, którym nadano wezwania świętych patronów: św. Michała Archanioła, św. Józefa, św. Jana Nepomucena, św. Kazimierza, św. Antoniego, św. Zofii, św. Floriana, św. Stanisława, św. Wincentego a Paulo. Sektor św. Zofii położony wokół wspomnianej kaplicy zarezerwowano na pochówki osób duchownych, ale ich groby rozsiane są również w innych częściach cmentarza⁵.

Wraz z upływem lat i mnożącymi się pogrzebami, pierwotnie wyznaczony obszar cmentarza nie wystarczał już na bieżące potrzeby. Dlatego w 1888 r. poszerzono go o niemal $\frac{1}{10}$ dotychczasowej powierzchni. Dokładnie w 150 lat później, w roku 1938, sporządzono kolejne plany rozbudowy cmentarza, ale wybuch II wojny światowej przeszkodził w ich realizacji. Po zakończeniu działań wojennych problem ciasnoty rozwiązano bardziej prozaicznie. Mianowicie pod pozorem rzekomej „wyższej konieczności”, w trosce o nowe miejsca pochówków podjęto na szeroką skalę akcję niszczenia i usuwania starych grobów. Nie było to bynajmniej nowe zjawisko, zważywszy fakt masowej grabieży i dewastacji polskich grobów na żytomierskiej nekropolii po 1917 r. w poszukiwaniu kosztowności, a przy okazji usuwania śladów katolicyzmu i polskości. Trudny okres dla cmentarza nastąpił w latach 1976–1992, kiedy to zamknięto go dla celów grzebalnych. Władze administracyjne nosiły się wówczas z zamiarem przekształcenia go na park miejski, wyprzedając jednocześnie setki pomników. Całkowitej zagładzie cmentarza przeszkodził wszakże zdecydowany opór lokalnej ludności przyznającej się do polskich korzeni. W 1992 r. władze państwowe zgodziły się na otwarcie cmentarza zgodnie z jego pierwotnym przeznaczeniem⁶. Aktualnie pełni on właściwą sobie funkcję, choć proces dewastacji — najczęściej zamierzonej i metodycznie realizowanej — trwa nadal, a organa porządku publicznego nie są zainteresowane w ściganiu tzw. nieznanymi sprawców.

Obecnie — oprócz tzw. Cmentarza Polskiego — funkcjonuje w Żytomierzu jeszcze jedna nekropolia o stosunkowo młodym rodowodzie z okresu powojennego. Położona tuż za miastem w okolicach tzw.

⁵ T. M. R u d k o w s k i, *dz. cyt.*, s. 18, 33. W prezentowanym tu katalogu przyjęto oznakowanie poszczególnych sektorów cmentarza za opracowaniem Rudkowskiego. Ze względów praktycznych zastosował on litery alfabetu zamiast pierwotnych tytułów świętych katolickich.

⁶ T a m ż e, s. 22–23; O. Ł a g o w s k i, *dz. cyt.*, s. 19–20.

Korbutiwki, nosi humorystyczną nazwę „Družba” (przyjaźń). Urządza się tam pogrzeby zmarłych bez względu na wyznanie czy narodowość, a stylistyka nagrobków utrzymana jest w duchu estetyki sowieckiego komunizmu. Na tym właśnie cmentarzu spoczęły doczesne szczątki dwóch — jak na razie — kapłanów rzymskokatolickich: ks. Romana Jankowskiego i ks. Stanisława Szczypty, duszpasterzujących na Żytomierszczyźnie w okresie sowieckiego reżimu. Ich nazwiska również włączono do niniejszego katalogu.

Prezentowany tu katalog obejmuje nazwiska 71 duchownych katolickich — diecezjalnych i zakonnych — obrządku łacińskiego oraz greckokatolickiego. Ponadto dołączono wykaz 13 zakonnic ze Zgromadzenia Sług Jezusa, erygowanego 8 grudnia 1884 r. przez o. Honorata Koźmińskiego OFM, 1 siostry ze Zgromadzenia Córek Maryi oraz 8 sióstr zakonnych ze Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo. Wśród pochowanych na żytomierskim cmentarzu duchownych znajduje się jeden arcybiskup metropolita mohylowski, dwóch biskupów ordynariuszy diecezji łucko-żytomierskiej, dwóch biskupów pomocniczych tejże diecezji, dwóch diakonów, jeden subdiakon, dziewięciu alumnów Seminarium Duchownego ob. łac. w Żytomierzu, dwudziestu zakonników (w tym dwóch pijarów, czternastu bernardynów i czterech jezuitów), trzech kapłanów greckokatolickich oraz trzydziestu księży zajmujących za życia niemal wszystkie szczeble w organizacji Kościoła lokalnego na Ziemi Żytomierskiej. Niemal wszyscy z nich posiadają pojedyncze groby, najczęściej zwieńczone pomnikiem z inskrypcjami. Niestety, tylko niektóre z nich dotrwały do naszych czasów w dobrym stanie. Zdecydowana większość nosi dotkliwe ślady zamierzonego wandalizmu.

Osobnych, choćby kilku słów wyjaśnień należy się Zgromadzeniu Sług Jezusa, które posiada na żytomierskim cmentarzu własną kwaterę. Pierwsze siostry służki, niehabitowe, przybyły do miasta w 1891 r. obejmując w posiadanie posesję nazwaną później „Józefówką”. Od początku utrzymywały się z prowadzenia pralni i pracowni krawieckiej. Jednocześnie rozwinęły wszechstronną opiekę nad służącymi, założyły ochronkę dla biednych dzieci, zajmowały się katechizacją, nauczyły historii Polski oraz języka ojczystego, erygowały Dom Dziecka. Po nacjonalizacji ich majątku przez władze sowieckie w 1930 r. siostry uległy rozproszeniu w Żytomierzu, choć kontynuowały dotychczasową pracę. W 1940 r. Sowieci aresztowali cztery z nich: Wacławę

Jodłowską, Kamilę Malinowską, Antoninę Skokowską i Katarzynę Szykułę, oskarżając je o działalność antysowiecką. Wysłane na Syberię, nigdy już stamtąd nie wróciły⁷. Pomimo fizycznej nieobecności ich zwłok na lokalnym cmentarzu w Żytomierzu, współsiostry umieściły ich nazwiska na płycie nagrobnej zdobiącej kwaterę. W tym symbolicznym geście zostały one niejako przywrócone ziemi ojców.

Niniejszy katalog został podzielony na dwie części: pierwsza z nich rejestruje groby kapłanów diecezjalnych i zakonnych, druga — zakonnic. W każdej z nich podano liczbę porządkową zapisu w księgach metrykalnych, sektor, nazwisko i imię, wiek oraz daty śmierci i pogrzebu. Wykazy nazwisk zestawiono chronologicznie, opatrując wszystkie szczegółowymi przypisami. Przed zredagowaniem całości, autor przeprowadził kwerendę w Archiwum Państwowym — oddział w Żytomierzu (Ukraina), w którym przechowywany jest m.in. zespół ksiąg metrykalnych parafii rzymskokatolickich Żytomierza. Ponadto wykorzystano materiały źródłowe z Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie oraz Warszawskiej Prowincji Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Warszawie. Pozyskane informacje zweryfikowano metodą autopsji na cmentarzu, uzupełniając zarazem dane o nowe pozycje oraz dokonując fotograficznej dokumentacji wszystkich obiektów. Pozostałe dane pochodzą z polskich archiwów zakonnych jezuitów i szarytek. Na koniec całość skonfrontowano z ostatnio wydanymi publikacjami: Tadeusza Marii Rudkowskiego, *Cmentarz Polski w Żytomierzu*, Warszawa 1999 i Zbigniewa Hausera, *Podróże po cmentarzach Ukrainy — dawnej Małopolski Wschodniej*, t. 1: *Województwo stanisławowskie*, Warszawa 1998⁸.

⁷ A. Jakubczyk, „Rodzina Józefówki” w *Żytomierzu*, Warszawa 1992; Relacja ustna sióstr Zgromadzenia Sług Jezusa, Żytomierz 15 VIII 1999 r.; Zgromadzenie Sług Jezusa. Wiadomości informacyjne, bmrw, mps, ss. 17 (kopia w posiadaniu autora); Wspomnienia przysłane przez s. J. Ludziak dotyczące domu i sióstr w Żytomierzu, bmrw, mps, ss. 7 (kopia w posiadaniu autora); Notatki o Zakładzie w Żytomierzu spisane przez p. Franciszkę Klimkiewicz z opowiadania niewidomej s. Zofii Brakowskiej po jej przybyciu w [roku] 1966, bmrw, mps, ss. 7 (kopia w posiadaniu autora).

⁸ W pierwszej z wymienionych prac pominięto — zapewne przez zwykłe przeoczenie — 14 grobów osób duchownych. Nie uwzględniono np. pomnika arcybiskupa metropolity mohylowskiego Apolinarego Wnukowskiego, usytuowanego w bardzo widocznym miejscu na placu okalającym kaplicę św. Stanisława. W drugiej zaś — wbrew temu co zapowiada tytuł — zamieszczono fragment inwentarza inskrypcji nagrobnych z Cmentarza Polskiego w Żytomierzu. Znajdują się tam również nazwiska osób duchownych.

Wolno żywić nadzieję, iż niniejsza publikacja utrwali w historycznej pamięci nazwiska duchownych i sióstr zakonnych wpisane w dramatyczne dzieje Kościoła katolickiego, najpierw pod berłem cara, a potem w okowach sowieckiego komunizmu.

1 Kapłani diecezjalni i zakonni

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
—	M	Andrycz Jan Kazimierz ⁹	20	22 II 1897	—
—	—	Augustynowicz Sylwester OFM Obs. ¹⁰	58	7 V 1845	—
—	—	Bajkowski Franciszek OFM Obs. ¹¹	—	9 XI 1836	—
—	M	Balicki Mikołaj ¹²	—	15 V 1896	—
—	—	Bawlinger Adam ¹³	—	—	—
192	—	Brasewicz (Bragiewicz?) Wincenty ¹⁴	70	16 IX 1873	18 IX 1873

⁹ Andrycz Jan Kazimierz (1877–1897), alumn Seminarium Duchownego w Żytomierzu.

¹⁰ Augustynowicz Sylwester (1787–1845), bernardyn, w 1840 r. źródła rejestrują go jako duszpasterza w Żytomierzu i kapelana w Romanowie. Zmarł w 18. roku kapłaństwa. ABK Teki o. Bogdalskiego, t. 2 s. 237 sygn. RGP-k-47; ABK R. Gustaw, *Mortuologium. Księga zmarłych braci Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP OO. Bernardynów w Polsce*, Kalwaria Zebrzydowska 1994, mps bez sygn.

¹¹ Bajkowski Franciszek (?–1836), brat zakonny w klasztorze żytomierskim oo. bernardynów. ABK R. Gustaw, *dz. cyt.*

¹² Balicki Mikołaj (?–1896), alumn Seminarium Duchownego w Żytomierzu. Pomnik — obecnie rozfragmentowany — ufundowali mu koledzy.

¹³ Bawlinger Adam (?–?), postać niezidentyfikowana. Nazwisko i imię ustalono na podstawie znalezionej przygodnie na Cmentarzu Polskim w Żytomierzu luźnej blaszanej tablicy epitafijnej z krzyża nagrobego z całkowicie zatartymi latami życia zmarłego.

¹⁴ Brasewicz (Bragiewicz?) Wincenty (1803–1873), mgr teologii, zmarł z powodu „boleści wewnętrznych”. Pogrzeb celebrował ks. Adam Kruszyński. Miejsca jego pochówku nie zdołano ustalić na cmentarzu, nie rejestruje go również praca T. M. Rudkowskiego, ale fakt pogrzebu na żytomierskiej nekropolii podaje księga metrykalna. APŻ Żitomir. Kościół. Śmierci 1863–1878 f. 178 op. 3 nr 153 poz. 133.

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
278	h	Brynk Ludwik ¹⁵	69	7 IX 1874	14 IX 1874
—	—	Bunak Piotr OFM Obs. ¹⁶	—	2 XI 1837	—
—	M	Chomicki Józef ¹⁷	21	23 VIII 1900	—
183	d	Dąbrowski Jordan ¹⁸	59	1 VII 1913	3 VII 1913
168	—	Dąbrowski Stanisław ¹⁹	84	25 V 1881	28 V 1881

¹⁵ Brynk Ludwik (1805–1874), mgr teologii, święcenia kapłańskie w 1829 r. w Wilnie, wikariusz w Mohylowie, proboszcz w Humaniu, od 1836 r. kanonik mohylowski, od 1843 r. proboszcz i archidiacon w Kijowie, później oficjał łucki. Z chwilą deportowania przez władze carskie biskupa łucko-żytomierskiego Kaspra Borowskiego, pełnił od 1869 r. funkcję wikariusza generalnego. W 1872 r. prekonizowany biskupem pomocniczym diec. łucko-żytomierskiej. Znany był z gorliwości pasterskiej, działalności charytatywnej i zamiłowań bibliofilskich. Zmarł w Warszawie, skąd jego zwłoki przewieziono do Żytomierza i tam pochował je ks. Adam Kruszyński. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 350 (błąd w dacie nominacji biskupiej); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992 s. 34–35; APŻ Żitomir. Kościół, f. 178 op. 3 nr 153 poz. 278.

¹⁶ Bunak Piotr (?–1837), bernardyn, członek wspólnoty zakonnej w Żytomierzu. ABK R. Gustaw, *dz. cyt.*

¹⁷ Chomicki Józef (1879–1900), alumn III kursu Seminarium Duchownego w Żytomierzu. Nagrobek ufundowali koledzy.

¹⁸ Dąbrowski Jordan (1854–1913), święcenia kapłańskie w 1878 r. w Żytomierzu, mgr teologii, asesor Konsystorza Biskupiego i obrońca węzła małżeńskiego w Sądzie Biskupim w Żytomierzu, kanonik honorowy kapituły katedralnej w Łucku, profesor teologii moralnej i pastoralnej oraz historii Kościoła w żytomierskim Seminarium Duchownym. Materialnie i duchowo opiekował się Zgromadzeniem Sług Jezusa w Żytomierzu: powierzył mu prowadzenie gospodarstwa domowego w miejscowym Seminarium Duchownym, z własnych funduszy wybudował dla sióstr pralnię i prasołalnię w „Józefówce”, przez 12 lat był ich spowiednikiem oraz kierownikiem duchowym. Zmarł na atak serca. Pogrzeb prowadził ks. Józef Muraszko. Na pomniku nagrobnym umieszczono napis: *Rękę swą otworzył ubogiemu a dłonie swe ściągnął ku niedostatecznemu. Byłem okiem ślepemu a nogą chromemu; ojcem byłem ubogich.* T. Skalski, *Terror i cierpienie. Kościół katolicki na Ukrainie 1900–1932. Wspomnienia*. Opracowanie, wstęp, przypisy, indeksy oraz wybór aneksów i fotografii J. Wołczańskiego, Lublin–Rzym–Lwów 1995 s. 72; T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 323–324; A. Jakubczyk, *dz. cyt.*, s. 10–11; APŻ 1908–1920. Gorod Żitomir. Kafedralnyj kościół. Zapisy na umierających, f. 178 op. 3 nr 234 poz. 183.

¹⁹ Dąbrowski Stanisław (1808–1881), kawaler orderu św. Anny 3 stopnia, oficjał Konsystorza w Żytomierzu, prałat-szambelan kapituły katedralnej łucko-żytomier-

Żytomierz — grób bpa Ludwika Brynka. Fot. ks. J. Wołczański.

Żytomierz — grób ks. Henryka Dworakowskiego. Fot. ks. J. Wołczański.

Żytomierz — grób ks. Adama Kruszyńskiego. Fot. ks. J. Wołczański.

Żytomierz — grób ks. Aleksandra Samosenki. Fot. ks. J. Wołczański.

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
—	h	Dobszewicz Tomasz ²⁰	73	1881	—
—	d	Domaniewski Stanisław ²¹	30	21 III 1913	—
6	h	Dwernicki Hieronim OSBM ²²	60	9 I 1832	20 I 1832
—	M	Dworakowski Henryk ²³	20	7 XII 1899	—
—	p	Fedukowicz Andrzej ²⁴	50	4 III 1925	6 III 1925

skiej, profesor Uniwersytetu Kijowskiego. Jego nazwisko nie figuruje w książce T. M. Rudkowskiego. APŻ [Luźna notatka o fakcie zgonu i pogrzebu], bez sygn. poz. 168.

²⁰ Dobszewicz Tomasz (1808–1881), mgr teologii, od 1842 r. profesor teologii katolickiej i prawa kanonicznego na Uniwersytecie Kijowskim, od 1874 r. prałat–archidiacon w kapitule katedralnej w Żytomierzu. T. M. R u d k o w s k i, *dz. cyt.*, s. 349; *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Luceoriae et Żytomiriensi in annum Domini 1874*, Żytomiriae 1873 s. 45, 150.

²¹ Domaniewski Stanisław (1880–1913), proboszcz parafii Topory w guberni kijowskiej.

²² Dwernicki Hieronim (1862–1832), bazylianin z konwentu w Owruczu, prawdopodobnie za udział w powstaniu listopadowym został uwięziony, zmarł w Żytomierzu w lazarecie wojskowym z powodu gorączki więziennej. Został pochowany przez wikariusza katedry żytomierskiej ks. Michała Janowickiego w katakumbach. Jego nazwiska brak w pracy T. M. Rudkowskiego. APŻ Mietriczeskaja kniga Żytomirskiego Rymko–Katolickieskiego Kafiedralnogo i prihodskogo kosteła 1827–1834 f. 178 op. 3 nr 1 poz. 6.

²³ Dworakowski Henryk (1879–1899), alumn Seminarium Duchownego w Żytomierzu. Nagrobek ufundowali koledzy.

²⁴ Fedukowicz Andrzej (1875–1925), mgr teologii, święcenia kapłańskie w 1903 r. w Petersburgu, 1904–1915 katecheta gimnazjalny w Żytomierzu, 1915–1917 kanclerz Konsystorza Biskupiego tamże, proboszcz miejscowej katedry, wicedziekan i kanonik kapituły katedralnej w Łucku. Uczestniczył aktywnie w życiu polskiej społeczności na niwie religijnej i społeczno–kulturalnej, zyskując głęboki szacunek lokalnego środowiska. W 1922 r. mianowany jednym z trzech wikariuszy generalnych biskupa łucko–żytomierskiego na obszar diecezji po stronie sowieckiej. Aresztowany na początku listopada 1923 r. przez władze sowieckie pod zarzutem prowadzenia akcji szpiegowskiej na rzecz Polski oraz rzekomej przynależności do tajnej organizacji „Orzeł Biały”, więziony był 4 XI – 25 XII 1923 r. w Żytomierzu. Zwolniony został wskutek złożonej obietnicy współpracy z Sowietami, ratując tym samym życie uwięzionym wraz z nim 19 osobom z Żytomierza. Gdy nie wywiązał się na wolności z funkcji konfidenta, 9 V 1924 r. ponownie go aresztowano. Przetrzymano go do 10 XI 1924 r. w żytomierskim i charkowskim więzieniu, poddając psychicznym i fizycznym torturom. Pod ich wpływem przyznał się do imputowanych mu kontaktów

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
—	—	Głowacki Placyd OFM Obs. ²⁵	—	13 II 1817	—
—	g	Hołubski Roman ²⁶	26	18 VI 1870	—
—	—	Jankowski Roman ²⁷	98	10 II 1987	—

z Konsulatem Polskim w Kijowie i prowadzenia antysowieckiej działalności szpiegowskiej. Wymuszono na nim również podpisanie listu do papieża Piusa XI, zredagowanego przez czynniki sowieckie, zaprzeczającego prześladowaniom Kościoła katolickiego w Związku sowieckim oraz apelującego o przeciwdziałanie politycznej aktywności polskiego duchowieństwa na rzecz Polski w granicach Ukrainy sowieckiej. List opublikowano w wielu sowieckich gazetach, po czym jego autora wypuszczono na wolność w stanie silnego rozstroju nerwowego. Po czterech miesiącach, pogrążony w depresji kapłan w geście protestu za zadany mu gwałt moralny a zarazem jako formę ekspiacji za swoje prosowieckie gesty, 4 III 1925 r. popełnił samobójstwo przez oblanie się naftą i podpalenie. Opinia publiczna widziała w nim bohatera, a jego pogrzeb zgromadził kilka tysięcy uczestników z różnych narodowości i wyznań. Odznaczony był godnością szambelana papieskiego, Orderem *Polonia Restituta* i Krzyżem Walecznych. Nagrobek — wcześniej zdewastowany — został obecnie uporządkowany; wieńczy go płyta z szarego granitu ułożona poziomo na dwustopniowym obramowaniu. Płytę zdobi płaski krzyż przylegający do jej lica, na drugim zaś stopniu obramowania umieszczono metalową tablicę z napisem w j. polskim i ukraińskim: 1875 r. / Ś + P / 5 III 1925 r. / Ks. Kanonik / Andrzej Fedukowicz /. T. S k a l s k i, *dz. cyt.*, passim; R. D z w o n k o w s k i, *Losy duchowieństwa*, s. 227–229; T. M. R u d k o w s k i, *dz. cyt.*, s. 401 (podaje opis nagrobku sprzed renowacji oraz bez inskrypcji).

²⁵ Głowacki Placyd (?–1817), bernardyn, w 1798 r. złożył profesję, święcenia kapłańskie w 1801 r., dwa lata później pełnił funkcję kaznodziei w Warkowiczach, a po roku analogiczną funkcję w katedrze żytomierskiej. ABK Teki o. Bogdalskiego, t. 17 s. 49; ABK R. Gustaw, *dz. cyt.*

²⁶ Hołubski Roman (1844–1870), alumn Seminarium Duchownego w Żytomierzu.

²⁷ Jankowski Roman (1889–1987), święcenia kapłańskie w 1915 r. w Żytomierzu, wikariusz katedry w Łucku i kościoła w Humanu, od 1923 r. administrator w Trojanowie i dziekan żytomierski, później duszpasterz w Braclawiu i Berdyczowie. Aresztowany przez Sowietów w 1925 r. w Żytomierzu, oskarżony o wspieranie uciekinierów ze Związku sowieckiego do Polski, więziony był przez dwa lata w Berdyczowie bez wyroku. W 1927 r. zwolniony, po czym tegoż roku znowu aresztowany. Dwa lata później osadzony w charkowskim więzieniu. W 1929 r. w procesie księży z Ukrainy w Charkowie skazany został na 6 lat łagrów. Wysłano go na Sołówki. W 1932 r. podniesiono wymiar kary do lat 10. Z powodu złego stanu zdrowia skierowano go w 1933 r. do Kazachstanu, skąd tegoż roku zwolniony wrócił do Żytomierza. W 1934 r. podjął pracę duszpasterską w Kotelni oraz Uszomierzu. Ponownie aresztowany w 1935 r. pod zarzutem działalności kontrrewolucyjnej, skazany został na 5 lat łagrów w Komi ASSR; do 1945 r. przebywał na zesłaniu w Kazachstanie. W 1945 r. wrócił

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
—	M	Juczewski Jan Kazimierz ²⁸	20	1 XII 1891	—
327	—	Januszewski Antoni OFM Obs. ²⁹	54	12 XII 1829	14 XII 1829
308	p	Kamiński–Korwin Paweł Bolesław ³⁰	61	6 IX 1909	12 IX 1909
—	e	Klewiński Józef ³¹	23	15 XII 1874	—
—	—	Kołodowski Józef SJ ³²	54	III 1774	—
59	M	Kostecki Marian ³³	58	22 II 1895	24 II 1895

do Żytomierza obejmując funkcję duszpasterza w katedrze, ale wkrótce wydalono go do wsi Jabłonne na 5 lat. W 1950 r. wrócił do Żytomierza i katedry, cierpiąc szykany i represje ze strony władz sowieckich. W latach 60. i 70. obsługiwał parafię katolickie na Wołyniu; zrehabilitowany po 1989 r. Nazwisko zmarłego kapłana nie figuruje w książce T. M. Rudkowskiego. Pochowany na tzw. nowym cmentarzu. R. D z w o n k o w s k i, *Losy duchowieństwa*, s. 259–161.

²⁸ Juczewski Jan Kazimierz (1871–1891), alumn Seminarium Duchownego w Żytomierzu.

²⁹ Januszewski Antoni (1775–1829), lektor teologii, bernaryn, definitor, prowincjał litewsko-ruskiej prowincji bernarynów. Zmarł na apopleksję w Żytomierzu, pogrzeb prowadził ks. Michał Janowicki. Brak nazwiska zmarłego zakonnika w książce T. M. Rudkowskiego. APŻ Mietriczieskaja kniga Żitomirskiego, f. 178 op. 3 nr 1 poz. 327; ABK R. G u s t a w, *dz. cyt.*

³⁰ Kamiński–Korwin Paweł Bolesław (1848–1909), mgr teologii, święcenia kapłańskie w 1876 r. w Żytomierzu, profesor teologii dogmatycznej i j. łacińskiego w żytomierskim Seminarium Duchownym, sekretarz Konsystorza Biskupiego tamże, sekretarz bpa Karola Niedziałkowskiego, scholastyk kapituły katedralnej w Łucku. T. S k a l s k i, *dz. cyt.*, s. 87, 105; T. M. R u d k o w s k i, *dz. cyt.*, s. 404.

³¹ Klewiński Józef (1851–1874), alumn Seminarium Duchownego w Żytomierzu, pochodził z guberni kowieńskiej.

³² Kołodowski Józef (1720–1774), do zakonu oo. jezuitów wstąpił 14 VIII 1736 r. w Krakowie, święcenia kapłańskie w 1749 r. tamże; 1751–1754 prefekt kongregacji studenckiej w Krasnymstawie, 1755–1757 profesor filozofii oraz prefekt szkół w Brześciu, w latach następnych profesor teologii moralnej i prefekt szkół w Łucku (1757–1758), Winnicy (1758–1759), Ostrogu (1759–1760), Kamieńcu Podolskim (1760–1762), Stanisławowie (1762–1763), Ostrogu (1763–1764), Krzemieńcu (1764–1765), superior w Rożniatowie (1765–1770). *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opr. L. Grzebień, Kraków 1996 s. 293.

³³ Kostecki Marian (1837–1895), dyrektor gospodarczy Seminarium Duchownego w Żytomierzu. Zmarł na raka żołądka, pogrzeb prowadził rektor Seminarium ks. Antoni Bajewski. T. M. R u d k o w s k i, *dz. cyt.*, s. 169; APŻ Mietriczieskaja kniga Żi-

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
292	e	Kruszyński Adam ³⁴	88	23 VIII 1910	25 VIII 1910
—	—	Kulikowski Kazimierz OFM Obs. ³⁵	—	18 II 1842	—
183	—	Kulikowski Jan ³⁶	65	21 VI 1864	23 VI 1864
—	—	Kwiatkowski Solan OFM Obs. ³⁷	—	31 I 1826	—
197	h	Lachowski Feliks ³⁸	74	18 IX 1873	20 IX 1873
50	h	Liboński Tymoteusz OFM Obs. ³⁹	50	10 II 1827	12 II 1827
—	p	Lisicki Faustyn ⁴⁰	69	23 III 1972	—

tomirskiego Kafedralnego kościoła. Zapisy na umiarszych 1893–1907, f. 178 op. 3 nr 233 poz. 59.

³⁴ Kruszyński Adam (1822–1920), mgr teologii, święcenia kapłańskie w 1847 r. w Żytomierzu, rektor Seminarium Duchownego i profesor teologii moralnej oraz prawa kanonicznego tamże, prepozyt Kapituły Katedralnej w Łucku, protonotariusz apostolski. Pogrzeb prowadził ks. Antoni Bajewski. T. S k a l s k i, *dz. cyt.*, s. 88, 105; T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 330 (błędna data urodzenia); APŻ 1908–1920. Gorod Żitomir, Kafedralnyj kościół. Zapisy na umiarszych, f. 178 op. 3 nr 234 poz. 292.

³⁵ Kulikowski Kazimierz (?–1842), bernaryn, członek wspólnoty zakonnej w Żytomierzu. ABK R. G u s t a w, *dz. cyt.*

³⁶ Kulikowski Jan (1799–1864), prałat–dziekan kapituły łucko-żytomierskiej, kawaler orderu św. Anny 3 klasy. Zmarł wskutek paraliżu. Brak jego nazwiska w pracy T. M. Rudkowskiego. APŻ Mietriczieskaja kniga, f. 178 op. 3 nr 233 poz. 183.

³⁷ Kwiatkowski Solan (?–1826), bernaryn, w 1797 r. wikariusz w Czudnowie, w 1801 r. kaznodzieja w Janowie, od 1803 r. w Dubnie, w 1810 r. gwardian w Łucku. ABK Teki o. Bogdalskiego, t. 30 s. 157.

³⁸ Lachowski Feliks (1799–1873), były proboszcz w Machnówce, wicedziekan katedry w Żytomierzu. Zmarł wskutek paraliżu, pogrzeb prowadził ks. Adam Kruszyński. T. M. R u d k o w s k i, *dz. cyt.*, s. 350; APŻ Żitomir. Kościół. Śmierci 1863–1878, f. 178 op. 3 nr 153 poz. 197.

³⁹ Liboński Tymoteusz (1777–1827), bernaryn, gwardian konwentu koroszyńskiego; przybył czasowo do Żytomierza i tam zmarł na suchoty. Został pochowany przez wikariusza katedry ks. Michała Janowskiego w katakumbach. Książka T. M. Rudkowskiego nie wymienia nazwiska zmarłego zakonnika. APŻ Mietriczieskaja kniga Żitomirskiego Rymsko-Katolickiego Kafedralnego i prihodskiego kościoła 1827–1834, f. 178 op. 3 nr 1 poz. 50; ABK R. G u s t a w, *dz. cyt.*

⁴⁰ Lisicki Faustyn (1903–1972), święcenia kapłańskie w 1928 r. w Łucku, przed II wojną światową proboszcz w Stepaniu — diec. łucka. W 1941 r. udał się za armią niemiecką na Wschód, docierając do diec. żytomierskiej, pozostając w granicach

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
—	h	Lowecki Stanisław ⁴¹	67	27 X 1852	—
143	—	Lubowidzki Cyryl ⁴²	76	28 V 1898	1 VI 1898
248	—	Łowiecki Stanisław ⁴³	70	27 X 1857	31 X 1857
—	—	Łukaszewicz Józef SJ ⁴⁴	70	9 V 1772	—
—	p	Łukaszewicz Marian ⁴⁵	27	6 I 1911	—
208	p	Marcinkiewicz Tadeusz OFM Obs. ⁴⁶	59	4 VIII 1838	6 VIII 1838

Związku Sowieckiego do końca życia. Był represjonowany przez Sowieców, a później został proboszczem w Żytomierzu. T. Skalski, *dz. cyt.*, s. 172; *Kalendarium liturgicum et elenchus cleri ecclesiarumque dioecesis Luceoriensis 1938*, Luceoriae 1937 s. 84; L. Popek, *Diecezja łucka*, w: *Życie religijne w Polsce pod okupacją 1939–1945. Metropolie wileńska i lwowska, zakony*, red. Z. Zieliński, Katowice 1992 s. 499; T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 400.

⁴¹ Lowecki Stanisław (1785–1852), prałat-oficjał, infułat kolegiaty w Ołyce. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 356.

⁴² Lubowidzki Cyryl (1823–1898), święcenia kapłańskie w 1846 r. w Petersburgu, mgr teologii, profesor Seminarium Duchownego w Żytomierzu, kanonik Kapituły Katedralnej łucko-żytomierskiej. W 1884 r. prekonizowany biskupem pomocniczym tejże diecezji, administrator w latach 1891–1897, po czym jej biskup ordynariusz 1897–1898, kawaler orderu św. Stanisława I stopnia. Zmarł wskutek puchliny, pogrzeb prowadził bp Bolesław Kłopotowski, sufragan łucko-żytomierski. Książka T. M. Rudkowskiego nie zawiera nazwiska zmarłego biskupa. APŻ Mietriczieskaja kniga Żitomirskiego, f. 178 op. 3 nr 233 poz. 143; P. Nitecki, *dz. cyt.*, s. 126.

⁴³ Łowiecki Stanisław (1787–1857), kawaler orderu św. Anny. Zmarł wskutek starości, pogrzeb prowadził bp Kasper Borowski. Nazwiska zmarłego kapłana nie zawiera książka T. M. Rudkowskiego. APŻ Gorod Żitomir. Kafiedralnyj, f. 178 op. 3 nr 179, poz. 248.

⁴⁴ Łukaszewicz Józef (1702–1772), do zakonu oo. jezuitów wstąpił po święceniach kapłańskich 11 VIII 1729 r. w Krakowie; pełnił funkcję misjonarza przeważnie na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej: w diec. kijowskiej (1734–1735), Kodniu (1736–1737), Żywcu (1737–1738), Koniecpolu (1738–1739), na Ukrainie (1744–1746), Obuchowie i na Polesiu (1746–1747), od 1751 r. pracował w Żytomierzu jako misjonarz oraz w latach 1761–1763 w charakterze misjonarza dworskiego. *Encyklopedia wiedzy*, s. 394.

⁴⁵ Łukaszewicz Marian (1884–1911), proboszcz w Dąbrowicy. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 402.

⁴⁶ Marcinkiewicz Tadeusz (1779–1838), bernardyn, brat zakonny. Pogrzeb prowadził wicedziekan katedry żytomierskiej ks. Ludwik Bieniewski. Nazwiska zmarłego

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
—	M	Monkiewicz Symforian OFM Obs. ⁴⁷	—	9 VIII 1821	—
—	M	Nazarewicz Władysław ⁴⁸	26	3 VI 1891	8 VI 1891
94	p	Niedziałkowski Karol Antoni ⁴⁹	65	25 III 1911	29 III 1911
3	n	Niedzielski Władysław ⁵⁰	40	3 I 1887	5 I 1887
—	—	Paluchowski Flawian OFM Obs. ⁵¹	—	15 XII 1822	—
366	e	Petrusiewicz Aleksander Sylwester SchP ⁵²	75	18 XII 1874	19 XII 1874
176	—	Podolański Eugeniusz OSBM ⁵³	40	28 V 1828	29 V 1828

zakonnika nie zawiera opracowanie T. M. Rudkowskiego. APŻ [Wypis sporządzony przez Olega Łagowskiego z niezidentyfikowanej księgi metrykalnej, Żytomierz 16 VIII 1999 r.]; ABK R. Gustaw, *dz. cyt.*

⁴⁷ Monkiewicz Symforian (?–1821), bernardyn, członek wspólnoty zakonnej w Żytomierzu. ABK R. Gustaw, *dz. cyt.*

⁴⁸ Nazarewicz Władysław (1865–1891), alumn Seminarium Duchownego w Żytomierzu.

⁴⁹ Niedziałkowski Karol Antoni (1846–1911), święcenia kapłańskie w 1869 r. w Petersburgu, dr teologii, wikariusz w Żytomierzu, kanclerz Konsystorza Biskupiego tamże, od 1884 r. kanonik kapituły łucko-żytomierskiej, od 1890 r. rektor Seminarium Duchownego w Żytomierzu, 1867–1897 profesor śpiewu kościelnego, liturgiki, prawa kanonicznego i państwowego oraz historii Kościoła tamże, 1897–1901 rektor Akademii Duchownej w Petersburgu. W latach 1897–1901 biskup pomocniczy archidiecezji mohylowskiej, 1899–1901 wikariusz kapitulny tamże, 1901–1911 biskup ordynariusz łucko-żytomierski. Erygował muzeum diecezjalne w Żytomierzu, szkołę organistowską, odnowił katedrę w Łucku, autor popularnych artykułów teologicznych. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 400–401; B. Kumor, *Niedziałkowski Karol*, w: SPTK t. 3, red. H. E. Wyczański, Warszawa 1982 s. 203–206.

⁵⁰ Niedzielski Władysław (1847–1887), wikariusz katedry w Żytomierzu. Zmarł na katar żołądka, pogrzeb prowadził ks. Michał Lisiecki. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 384; APŻ Gorod Żitomir. Kafiedralnyj kostel, f. 178 op. 3 nr 179 poz. 3.

⁵¹ Paluchowski Flawian (?–1822), bernardyn, brat zakonny w klasztorze żytomierskim. ABK R. Gustaw, *dz. cyt.*

⁵² Petrusiewicz Aleksander Sylwester (1799–1874), pijar, kandydat filozofii, profesor j. łacińskiego w Seminarium Duchownym w Żytomierzu. Zmarł na apopleksję, pogrzeb prowadził ks. Adam Kruszyński. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 333; *Directorium horarum*, s. 49, 166.

⁵³ Podolański Eugeniusz (1788–1828), bazylianin, przeor klasztoru owruckiego ruskiej prowincji. Zmarł na suchotę, pogrzeb prowadził o. Auksenty Żrebicki — bazy-

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
304	h	Porowski Wincenty ⁵⁴	24	12 II 1870	14 II 1870
—	M	Pyszniccki Jan ⁵⁵	23	2 I 1900	—
245	h	Roszkowski Maksymilian ⁵⁶	69	17 VII 1878	19 VII 1878
—	N	Rowicki Polikarp ⁵⁷	63	19 XI 1913	—
79	h	Rumianowski Hiacynt SchP ⁵⁸	88	13 III 1869	15 III 1869
21	h	Rusiecki Michał ⁵⁹	53	14 I 1902	—
238	e	Rydzewski Józef ⁶⁰	29	23 VII 1881	25 VII 1881

lianin. Nazwiska zmarłego zakonnika nie zawiera książka T. M. Rudkowskiego. APŻ 1908–1920. Gorod Żitomir, f. 178 op. 3 nr 1 poz. 176.

⁵⁴ Porowski Wincenty (1846–1870), diakon. Zmarł na przewlekłą gruźlicę, pogrzeb prowadził rektor Seminarium Duchownego w Żytomierzu ks. Adam Kruszyński. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 349; APŻ Żitomir. Kościół. Śmierci 1863–1878, f. 178 op. 3 nr 153 poz. 304.

⁵⁵ Pyszniccki Jan (1877–1900), alumn III kursu Seminarium Duchownego w Żytomierzu.

⁵⁶ Roszkowski Maksymilian (1809–1878), oficjał Konsystorza Biskupiego w Żytomierzu, prałat–archidiakon Kapituły Katedralnej tamże, kawaler orderów św. Anny 2. klasy i św. Stanisława, kandydat teologii, 1876–1878 administrator apostolski diec. łucko-żytomierskiej. Zmarł na żółtaczkę. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 348; *Directorium horarum*, s. 45, 169.

⁵⁷ Rowicki Polikarp (1850–1913), święcenia kapłańskie w 1876 r., mgr teologii, proboszcz w Latyczowie, później proboszcz katedry w Żytomierzu i profesor Seminarium Duchownego tamże, kanonik. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 183; *Kalendarium liturgicum dioecesium Luceoriensis et Żytomiriensis nec non ecclesiarum per Podoliam anno Domini 1901*, Żytomiriae 1900 s. 60.

⁵⁸ Rumianowski Hiacynt (1781–1869), pijar, ostatni prowincjał zakonu prowincji rusko-litewskiej. Zmarł z powodu starości, pogrzeb prowadził rektor Seminarium Duchownego ks. Adam Kruszyński. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 348–349; APŻ Żitomir. Kościół, f. 178 op. 3 nr 153 poz. 79.

⁵⁹ Rusiecki Michał (1848–1902), święcenia kapłańskie w 1874 r., mgr teologii, kanonik honorowy kapituły katedralnej w Żytomierzu, wicedziekan katedry tamże. Zmarł na zawał serca. Nagrobek ufundowali przyjaciele, koledzy i parafianie. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 349; APŻ Mietriczeskaja kniga Żitomirskiego, f. 178 op. 3 nr 233 poz. 21; *Kalendarium liturgicum dioecesium*, s. 26.

⁶⁰ Rydzewski Józef (1852–1881), zmarł na gruźlicę, pogrzeb prowadził ks. Stanisław Dąbrowski. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 332; APŻ Gorod Żitomir. Kafedralnyj, f. 178 op. 3 nr 179 poz. 238.

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
—	p	Samosenko Aleksander ⁶¹	63	20 III 1956	—
105	—	Sawicki Jozafat OFM Obs. ⁶²	65	18 IV 1830	20 IV 1830
—	—	Skrzypkowski Paschalis OFM Obs. ⁶³	—	14 IX 1835	—
—	p	Sowiński Albert ⁶⁴	58	1885	—
159	—	Szatrzycki Erazm ⁶⁵	90	2 VI 1912	4 VI 1912
—	—	Szczypta Stanisław ⁶⁶	70	28 III 1984	—

⁶¹ Samosenko Aleksander (1893–1956), święcenia kapłańskie w 1917 r. w Żytomierzu, wikariusz w Uszomierzu, Machówce, od 1923 r. administrator parafii Samhorodek, Wachnówka, Zozów, Bohusław. Na początku lat 30. duszpasterz w Berdyczowie, gdzie został aresztowany przez władze sowieckie w 1935 r. i skazany na 7 lat łagrów. Więziono go w Winnicy i Kijowie, po czym wywieziono na Sołówki. Na wolność wypuszczono go dopiero w 1952 r.; objął wówczas duszpasterstwo w katedrze żytomierskiej. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 400; R. Dzwonkowski, *Losy duchowieństwa*, s. 424.

⁶² Sawicki Jozafat (1765–1830), bernardyn, w 1803 r. kaznodzieja w Cudnowie, w 1806 r. kaznodzieja w Zasławiu, w 1809 r. gwardian w Janowie, w ostatnich latach życia gwardian w Żytomierzu. Zmarł na puchlinę, pogrzeb prowadził ks. Mikołaj Podlewski. Nazwiska zmarłego zakonnika nie zawiera opracowanie T. M. Rudkowskiego. APŻ Wypis z księgi metrycznej rzymsko-katolickiego łacińskiego katedralnego razem parafialnego żytomierskiego kościoła. Rok Pański 1930 cz. 3: o umarłych, f. 178 op. 3 nr 3 poz. 105; ABK Teki o. Bogdalskiego, t. 46 s. 176.

⁶³ Skrzypkowski Paschalis (?–1835), bernardyn, brat zakonny w klasztorze żytomierskim. ABK R. Gustaw, *dz. cyt.*

⁶⁴ Sowiński Albert (187–1885), proboszcz parafii Malin. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 396; *Directorium horarum*, s. 91.

⁶⁵ Szatrzycki Erazm (1822–1912), święcenia kapłańskie w 1849 r. w Żytomierzu, od 1870 r. proboszcz parafii św. Aleksandra w Kijowie, prałat–archidiakon Kapituły Katedralnej w Łucku, członek Konsystorza Biskupiego w Żytomierzu, wizytator zakonów, kawaler orderu św. Anny 3. klasy. Pogrzeb prowadził ks. Józef Muraszko. T. Skalski, *dz. cyt.*, s. 72, 88–90, 101; *Kalendarium liturgicum dioecesium*, s. 25; T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 342 (błędna wersja nazwiska: Zatrzycki, powtórzona za inskrypcją nagrobkową); APŻ 1908–1920. Gorod Żitomir, f. 178 op. 3 nr 134 poz. 159.

⁶⁶ Szczypta Stanisław (1914–1984), święcenia kapłańskie w 1939 r. w Łucku, w 1941 r. w ślad za wojskami niemieckimi udał się na Żytomierszczyznę, uwięziony przez władze sowieckie przebywał w łagrach: 1945–1950 Workuta, 1950–1955 Krasnojarski Kraj, po wyjściu na wolność pracował w Żytomierzu (1955–1984). Pochowany na tzw. nowym cmentarzu. A. Hlebowicz, *Kościół odrodzony. Katolicyzm*

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
238	E	Szymański Józef Antoni ⁶⁷	83	29 VII 1909	31 VII 1909
—	—	Truszyński Józef SJ ⁶⁸	53	24 VI 1753	—
—	B	Ulanicki Józef ⁶⁹	70	29 VI 1935	—
—	M	Węgrzynowski Jan ⁷⁰	21	29 IV 1897	—
174	p	Wnukowski Apolinary ⁷¹	61	21 V 1909	29 V 1909

w państwie sowieckim 1944–1992, Gdańsk 1933 s. 153, 228; *Kalendarium liturgicum in usum dioecesis Luceoriensis anno Domini 1938*, Luceoriae 1937 s. 20.

⁶⁷ Szymański Józef Antoni (1827–1909), święcenia kapłańskie w 1851 r. w Żytomierzu, mgr teologii, sekretarz Kapituły Katedralnej w Żytomierzu, scholastyk i dziekan Kapituły Katedralnej w Łucku, kurator parafii Cudnów, oficjał Konsystorza Biskupiego. Zmarł wskutek starości, pogrzeb prowadził ks. Walerian Gromadzki. Pochowany został w tzw. nowych katakumbach. T. Skalski, *dz. cyt.*, s. 84, 104; T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 80; APŻ 1908–1920. Gorod Żitomir, f. 178 op. 3 nr 234 poz. 238.

⁶⁸ Truszyński Józef (1700–1753), do zakonu oo. jezuitów wstąpił 15 VIII 1724 r. w Krakowie, święcenia kapłańskie w 1733 r. w Lublinie, misjonarz w Łaszczowie (1738–1741), Winnicy (1746–1747), superior w Żytomierzu (1751–1753). *Encyklopedia wiedzy*, s. 701.

⁶⁹ Ulanicki Józef (1865–1935), święcenia kapłańskie w 1890 r. w Żytomierzu, do 1893 r. wikariusz w katedrze tamże i w Białej Cerkwi, administrator parafii: Miropol, Toporzyszcz, Rokitno, Berezne, Leszczyn, Kodnia; 1921–1925 wikariusz katedry w Żytomierzu. Aresztowany przez władze sowieckie 9 V 1924 r., został osadzony na 7 miesięcy w więzieniu. Zwolniony zimą 1925 r., długi czas odbywał rekonwalescencję po więziennych torturach. Nadal pracował przy katedrze, przygarnięty na mieszkanie przez siostry Zgromadzenia Sług Jezusa w „Józefówce”. W 1930 r. wyrzucony wraz z siostrami z ich posesji, znalazł przytułek w domu Marii Paderewskiej-Bazareńskiej w Żytomierzu, gdzie zmarł. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 65; T. Skalski, *dz. cyt.*, s. 234, 283; R. Dzwońkowski, *Losy duchowieństwa*, s. 492 (błędna wersja nazwy posesji Zgromadzenia Sług Jezusa w Żytomierzu); A. Jakubczyk, *dz. cyt.*, s. 11, 20, 24.

⁷⁰ Węgrzynowski Jan (1876–1897), alumn Seminarium Duchownego w Żytomierzu.

⁷¹ Wnukowski Apolinary (1848–1909), święcenia kapłańskie w 1872 r. w Petersburgu, sekretarz i asesor Konsystorza Biskupiego w Żytomierzu, profesor i rektor Seminarium Duchownego tamże, kanonik katedralny w Łucku. W latach 1904–1908 biskup płocki, 1908–1909 arcybiskup metropolita mohylowski i administrator diecezji mińskiej. Zmarł w Petersburgu na paraliż serca na podłożu gruźlicy. Ciało przewieziono do Żytomierza, gdzie pogrzebowi przewodniczył bp Karol A. Niedziałkowski. Nazwiska zmarłego arcybiskupa nie zawiera opracowanie T. M. Rudkowskiego.

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
—	e	Wojniłowicz Antoni ⁷²	24	7 XI 1872	—
111	M	Wojtkiewicz Julian ⁷³	25	14 IV 1900	16 IV 1900
—	K	Wołkowiński Marian ⁷⁴	47	10 V 1917	—
—	—	Zrzebiecki (Żrzebiecki) Marcin SJ ⁷⁵	68	30 V 1768	—
—	A	Żarnowiecki Longin ⁷⁶	73	15 IX 1915	—
—	h	Żelazowski Paweł ⁷⁷	85	1873	—

P. Nitecki, *dz. cyt.*, s. 225; T. Skalski, *dz. cyt.*, s. 59, 66, 69–90, 100; APŻ 1908–1920. Gorod Żitomir, f. 178 op. 3 nr 234 poz. 174.

⁷² Wojniłowicz Antoni (1848–1872), diakon diecezji łucko-żytomierskiej.

⁷³ Wojtkiewicz Julian (1875–1900), święcenia kapłańskie w 1900 r. w Żytomierzu. Zmarł 41 dni od święceń zarażony tyfusem. Pogrzeb prowadził ks. Antoni Bajewski. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 164; APŻ Metrichieskaja kniga Żitomirskiego, f. 178 op. 3 nr 233 poz. 111.

⁷⁴ Wołkowiński Marian (1870–1917), święcenia kapłańskie w 1893 r. w Żytomierzu, proboszcz parafii Teofipol na Wołyniu. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 146; *Kalendarium liturgicum dioecesium*, s. 55.

⁷⁵ Zrzebiecki (Żrzebiecki) Marcin (1700–1768), do zakonu oo. jezuitów wstąpił 12 VIII 1719 r. w Krakowie, był misjonarzem w Kniahininie (1733–1734), prokuratorem w Zarszynie (1742–1745), prefektem szkół w Krośnie (1747–1748), misjonarzem w Faustowie, Łuczynie i na Ukrainie (1748–1749) oraz w Białej Cerkwi (1760–1766). Zginął w pożarze domu zakonnego w Żytomierzu. *Encyklopedia wiedzy*, s. 794.

⁷⁶ Żarnowiecki Longin (1842–1915), święcenia kapłańskie w 1866 r. w Petersburgu, wikariusz w katedrze łuckiej, profesor Seminarium Duchownego w Żytomierzu, proboszcz parafii Monasterzyska, kanonik kapituły łucko-żytomierskiej, profesor Akademii Duchownej w Petersburgu i jej rektor (1901–1910), członek-korespondent Akademii Umiejętności w Krakowie. W latach 1910–1915 biskup pomocniczy diecezji łucko-żytomierskiej. Prowadził badania naukowe nad szatami kościelnymi oraz parlamentami liturgicznymi, a ich wyniki ogłaszał drukiem, np. *Historia i technika haftarstwa kościelnego* (Warszawa 1902), *Barwy liturgiczne w Kościele rzymsko-katolickim pod względem historycznym, liturgicznym, symbolicznym i estetycznym* (Warszawa 1902). K. Gąbryel, *Żarnowiecki Longin*, w: SPTK t. 4, red. H. E. Wyczański, Warszawa 1983 s. 547–548; J. Wołczański, *Z dziejów Akademii Duchownej w Petersburgu*, „Premisla Christiana” t. 2: 1989, s. 213–221; T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 45–46.

⁷⁷ Żelazowski Paweł (1788–1873), duchowny unicki. T. M. Rudkowski, *dz. cyt.*, s. 349.

Lp.	Sektor	Nazwisko i imię	lat	Data	
				śmierci	pogrzebu
133	g	Żwan Honorat ⁷⁸	21	22 IV 1878	24 IV 1878
—	—	Żytkiewicz Klemens OFM Obs. ⁷⁹	—	30 XII 1844	—

2 Siostry zakonne

a. Zgromadzenie Sług Jezusa ⁸⁰

Sektor	Nazwisko i imię	Lata życia
e	Dziarska Elżbieta ⁸¹	—
	Godlewska Julia	1876–1926
	Jodłowska Wacława	1871–1946
	Karwat Pelagia	1875–1926
	Kopczyńska Zuzanna	1870 — 27 VI 1939
	Łubczyńska Lucyna	1889–1948
	Łubczyńska Klementyna	1890–1965
	Malinowska Kamila	1880–1942
	Nowakowska Bronisława	?–1928

⁷⁸ Żwan Honorat (1856–1878), subdiakon diecezji łucko-żytomierskiej. Zmarł na gruźlicę, pogrzeb prowadził ks. Cyryl Lubowidzki. T. M. R u d k o w s k i, *dz. cyt.*, s. 346; APŻ Żitomir. Kościół, f. 178 op. 3 nr 153 poz. 133

⁷⁹ Żytkiewicz Klemens (?–1844), bernardyn, członek wspólnoty zakonnej w Żyтомierzu. ABK R. G u s t a w, *dz. cyt.*

⁸⁰ Groby sióstr (część z nich to groby symboliczne) znajdują się w jednej kwaterze obramowanej murkiem z czarnego granitu. Na wewnętrznym polu umieszczono poziomo leżące prostokątne płyty (też czarny granit) z nazwiskami, imionami i datami narodzin i śmierci sióstr zakonnych. Nad całością wznosiły się niegdyś krzyże, zniszczone przez nieznaną sprawców.

⁸¹ Dziarska Elżbieta — siostra zakonna ze Zgromadzenia Córek Maryi, związana ze Zgromadzeniem Sług Jezusa w Żyтомierzu, wspomagająca działalność Domu Dziecka. A. J a k u b c z y k, *dz. cyt.*, s. 24.

Sektor	Nazwisko i imię	Lata życia
	Nowicka Zofia	?–1964
	Ochol Balbina	1885–1951
	Pietruszewska Petronela	1858 — 29 II 1948
	Skokowska Antonina	1883–1942
	Szykuła Katarzyna	1870–1941

b. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo ⁸²

Nazwisko i imię	Wiek	Lata w Zgromadzeniu	Data zgonu
Balcerowicz Elżbieta	56	22	24 III 1789
Dylewska Łucja Antonina	35	14	1805
Krawczyk Maria	93	67	1851
Kuligowska Martyna	67	50	24 IV 1806
Nasiłowska Katarzyna	63	30	25 V 1806
Połońska Teresa	65	46	1845
Świdzka Kolumba	49	17	30 XI 1790
Tembowska Michalina	61	44	11 I 1805

II Cmentarz w Czerniowcach

Duchowieństwo katolickie trzech obrządków stanowiło w Czerniowcach zdecydowaną mniejszość w panoramie wyznaniowej miasta. Dominującą rolę zarówno w mieście jak i na całej Bukowinie odgrywało prawosławie. Kościół rzymskokatolicki na tym terenie początkowo podporządkowany był diecezji w Serecie (1370), później pod-

⁸² AWPSM Spis Sióstr Miłosierdzia Prowincji Warszawskiej od 1652 r. do 1804 r., *passim*, rps; AWPSM Katalog Nr 1: 1652–1851 r., rps, *passim* (dane uzyskano dzięki uprzejmości wizytatorki Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia s. Bożeny Długowskiej, za co w tym miejscu składam serdeczne podziękowanie).

legał reaktywowanemu w XVI w. biskupstwu w Bakowie, natomiast po pierwszym rozbiórze Polski Bukowina znalazła się w granicach monarchii austriackiej. W 1786 r. utworzono dekanat czerniowiecki zależny jurysdykcyjnie od archidiecezji lwowskiej ob. łac. Na mocy swoich uprawnień metropolita lwowski erygował w 1921 r. wikariat generalny dla Bukowiny, przekształcony w 1926 r. w administraturę apostolską podległą jego jurysdykcji. Dopiero w 1930 r. obszar ten, wraz z Czerniowcami, wszedł w skład diecezji Jassy⁸³.

W Czerniowcach funkcjonowała nadto parafia grekokatolicka, zależna od diecezji unickiej w Stanisławowie (1885), a w 1925 r. przeszła do administratury apostolskiej w Serecie. Natomiast parafia ormiańskokatolicka podlegała arcybiskupstwu ormiańskiemu we Lwowie⁸⁴.

Na cmentarzu w Czerniowcach — jak zdołano ustalić — znajduje się 27 grobów duchowieństwa trzech obrządków katolickich. Nekropolia rozciąga się w stosunkowo bliskiej odległości od centrum miasta przy ul. Ruskiej. Największą liczebnie grupę stanowią łacinnicy (19), dalej grekokatolicy (5) i kapłani Kościoła ormiańsko-katolickiego (3). W gronie tych pierwszych znajdują się również zakonnicy: jezuiti oraz misjonarze św. Wincentego a Paulo.

Spośród żeńskich zgromadzeń zakonnych swoje groby posiadały tam jedynie dwie wspólnoty obrządku łacińskiego: felicjanki i siostry Rodziny Maryi. Prowadziły one działalność religijno-charytatywną oraz wychowawczą wśród polskiej społeczności miasta.

Stan zachowania grobów wydaje się zadowalający. Cmentarz w Czerniowcach właściwie nie nosi śladów aktów wandalizmu z czasów sowieckiego komunizmu, jak to miało miejsce w innych rejonach byłych Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej. Na ten stan rzeczy wpłynął zapewne fakt braku antypolskich, a tym samym antykatolickich nastrojów na Bukowinie, przynależnej w latach 1918–1939 do Rumunii, a następnie do Związku Sowieckiego. Na ogół przeważają pojedyncze mogiły, z wyjątkiem kilku kryjących doczesne szczątki nie jednego tylko kapłana.

Badania, których wyniki podaje sporządzony tu katalog przeprowadzono metodą autopsji na czerniowieckim cmentarzu. Usiłowania wzbogacić je kwereńdą archiwalną w Archiwum Państwowym

⁸³ T. Śliwa, *Czerniowce*, w: EK t. 3 szp. 837–838.

⁸⁴ *Tamże*.

w Czerniowcach, ale ta przyniosła negatywne rezultaty⁸⁵. Takie same wyniki dały poszukiwania w Archiwum Parafialnym rzymskokatolickiej wspólnoty w Czerniowcach.

1 Kapłani diecezjalni i zakonni

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
1	Bibrzycki Filip CM ⁸⁶	49	28 V 1940
2	Fischer Karol SJ ⁸⁷	50	15 IX 1936
3	Grabowski Wojciech CM ⁸⁸	66	19 VII 1939
4	Hübner Franciszek SJ ⁸⁹	67	17 IV 1926

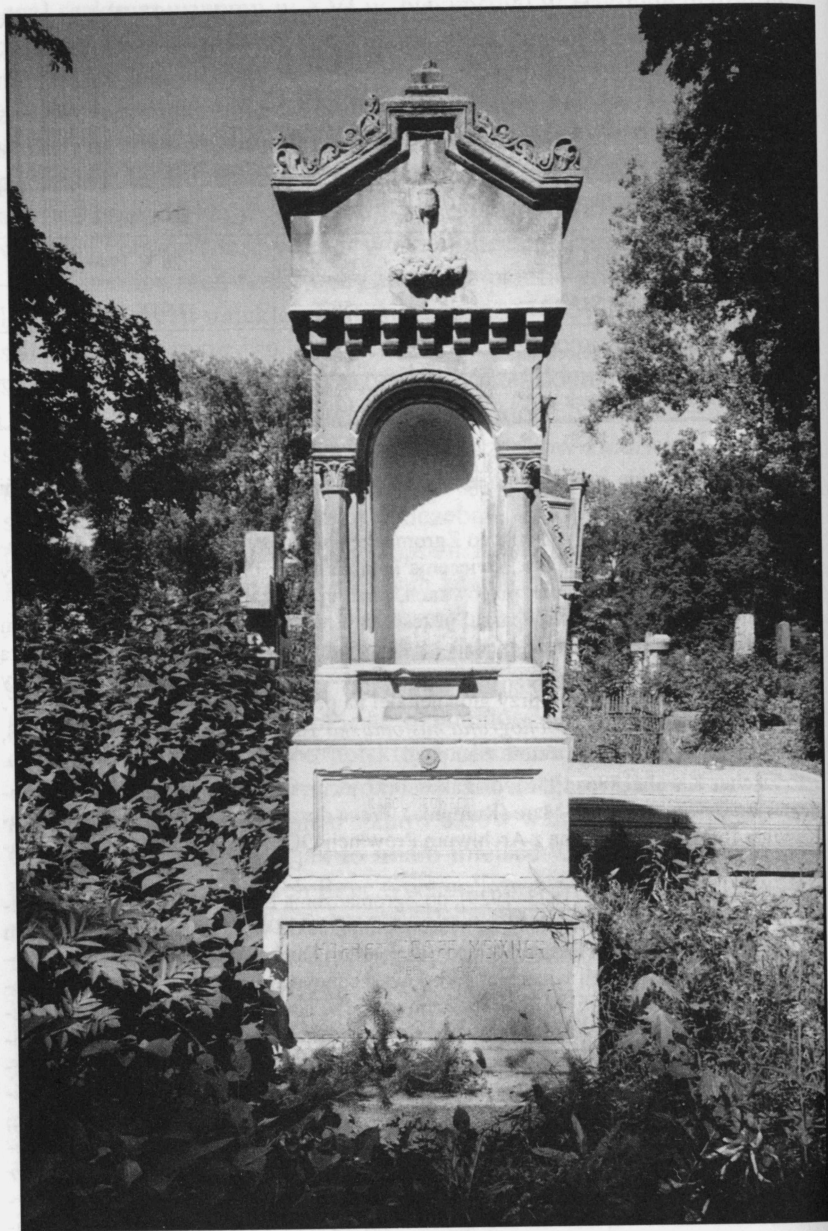
⁸⁵ Instytucja ta nie posiada ani jednej księgi zgonów rzymskokatolickiej parafii w Czerniowcach.

⁸⁶ Bibrzycki Filip (1881–1940), do Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo wstąpił w 1905 r., święcenia kapłańskie w 1909 r. Był zaangażowany w duszpasterstwie na różnych placówkach, później należał do grupy rekolekcyjno-misyjnej w Krakowie na Kleparzu, uczestniczył w plebiscycie na Górnym Śląsku w 1921 r. Ostatnie lata życia spędził na Bukowinie w Rumunii, otaczając opieką duszpasterską Polaków; był proboszczem w Serecie. Pochowany w krypcie kaplicy cmentarnej w Czerniowcach przy głównej alei na prawo od wejścia. ArMKr S. R o s p o n d, S. J a n a c z e k, *Bibliografia misjonarska 1651–1988*, Kraków 1988 s. 13, mps bez sygn.; Informacja autora z autopsji.

⁸⁷ Fischer Karol (1886–1936), do zakonu oo. jezuitów wstąpił jako ksiądz rozpoczynając nowicjat w Satu-Mare (Rumunia). Pracą duszpasterską związany był z Bukowiną. Informacja pisemna z Archiwum Prowincji OO. Jezuitów w Krakowie, Kraków 15 VII 2000 r.

⁸⁸ Grabowski Wojciech (1873–1929), do Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo wstąpił w 1891 r., święcenia kapłańskie w 1898 r. Był wikariuszem w Witkowie Nowym, prefektem Małego Seminarium Duchownego we Lwowie, 1902–1906 kapelanem szpitali więziennego i powszechnego we Lwowie. Od 1906 r. proboszcz i superior w parafii M.B. Częstochowskiej w Kaczyce na Bukowinie, od października 1926 r. wikariusz generalny Bukowiny, odznaczony godnością prałata i protonotariusza apostolskiego. W latach 1928–1939 rezydował w Czerniowcach. Pochowany w kaplicy grobowej na cmentarzu tamże, przy głównej alei na prawo od wejścia. N. G a s c h l e r, *Zweihundert Jahre römisch-katholische Pfarrei Czernowitz*, Regensburg 1990 s. 11–12; T e n z e, *Die katholische Kirchen in Czernowitz mit besondere Berücksichtigung der Römischen*, w: *Czernowitz eine Stadt in Wandel der Zeite*, München 1981 s. 77–79; W. G r y m s k i, *Dzieje Kościoła katolickiego w Czerniowcach w XX wieku*, Lublin 1999 s. 119–120, mps, (w posiadaniu jej autora, Iwanofrankiwnsk — Ukraina); ArMKr, S. R o s p o n d, S. J a n a c z e k, *dz. cyt.*, s. 93.

⁸⁹ Hübner Franciszek (1859–1926), do zakonu oo. jezuitów wstąpił w 1890 r., świę-

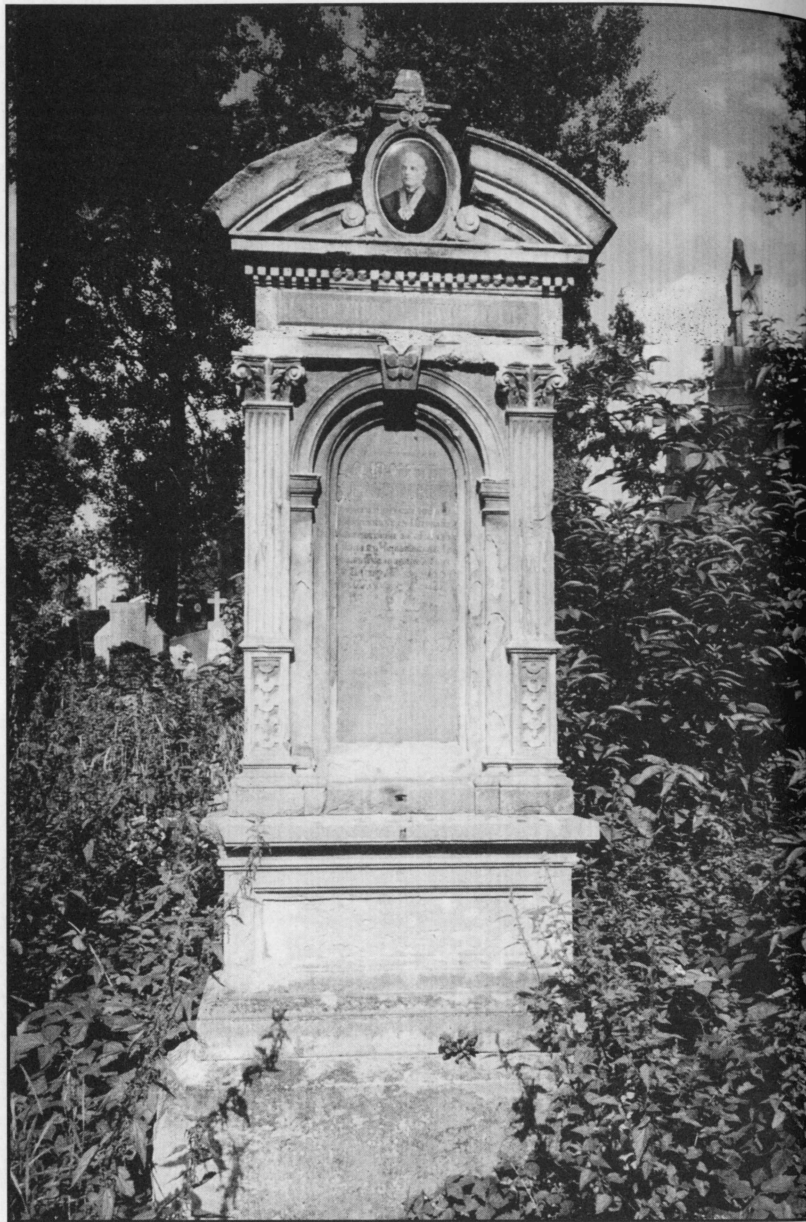

Czerniowce — grób ks. Karola Medweckiego. Fot. ks. J. Wolczański.

Czerniowce — grób księży Józefa Schmida, Franciszka Krajewskiego i Józefa Jędrzejewskiego. Fot. ks. J. Wolczański.

[29]

Czerniowce — grób ks. Juliana Sembratowicza. Fot. ks. J. Wołczański.

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
5	Jędrzejewski Józef ⁹⁰	69	1970
6	Karpiński Michał ⁹¹	—	21 III 1918
7	Kaschke Józef ⁹²	—	22 I 1918
8	Kasprowicz Kajetan ⁹³	55	4 XI 1909

cenia kapłańskie w 1895 r., 1896–1899 profesor Seminarium Duchownego w Jassach (Rumunia), duszpasterz w kilku placówkach rumuńskich: 1901–1903 w Botosani, 1903–1906 w Mihaileni, 1906–1907 w Dorohoi, 1907–1912 i 1919–1926 w Czerniowcach. Kilka lat pracował w polskich ośrodkach jezuickich: 1912–1914 w Czechowicach, 1914–1918 w Opawie. *Encyklopedia wiedzy*, s. 223; Informacja z autopsji autora.

⁹⁰ Jędrzejewski Józef (1911–1970), pochodził z Czerniowiec, gdzie w 1930 r. zdał maturę. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Poznaniu i Gnieźnie przyjął święcenia kapłańskie 9 VII 1935 r. w Czerniowcach, duszpasterzując na Bukowinie do śmierci. Wskutek choroby płuc kilka lat spędził na leczeniu. Od 1944 r. pracował w Czerniowcach, obsługując nadto liczne skupiska katolików obrządku łacińskiego na Bukowinie w granicach Związku Sowieckiego. Pochowany we wspólnym grobowcu z ks. Józefem Schmidem i ks. Franciszkiem Krajewskim na cmentarzu w Czerniowcach przy głównej alei po lewej stronie od wejścia. Grób wieńczy tumba z szarego piaskowca z kamienną rzeźbą wieńca oraz wyniosły krzyż z czarnego granitu na tle wysokiego stożka z surowych skał. Na krzyżu umieszczono rzeźbę głowy Chrystusa w cierniowej koronie, na pionowej zaś belce wyobrażenie kielicha mszalnego z hostią, a jeszcze niżej tabliczki epitafijne z nazwiskami ks. Krajewskiego i ks. Jędrzejewskiego. N. G a s c h l e r, *Zweihundert Jahre*, s. 13–14; T e n z e, *Die katholische*, s. 79; W. G r y m s k i, *dz. cyt.*, s. 121–123.

⁹¹ Karpiński Michał (? — 1918), administrator parafii Jacobeni. Pochowany wspólnie z innymi duchownymi w krypcie kaplicy grobowej stojącej przy głównej alei cmentarza na prawo od wejścia. Informacja z autopsji autora.

⁹² Kaschke Józef (? — 1918), proboszcz parafii Karlsberg. Pochowany wspólnie z innymi duchownymi w krypcie kaplicy grobowej stojącej przy głównej alei cmentarnej. Informacja z autopsji autora.

⁹³ Kasprowicz Kajetan (1854–1909), duchowny obrządku ormiańskokatolickiego. Urodzony w Czerniowcach; tam też ukończył maturę w 1876 r. i studiował na Wydziale Prawa miejscowego uniwersytetu. Stamtąd przeniósł się na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Lwowskiego, w 1882 r. przyjął święcenia kapłańskie, 1882–1884 wikariusz w katedrze ormiańskiej we Lwowie, od 1884 r. wikariusz w kościele ormiańskim w Czerniowcach, a następnie proboszcz. W 1891 r. uzyskał godność kanonika, był spowiednikiem sióstr felicjanek, członkiem towarzystw dobroczynnych, założycielem Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi i Głuchoniemiymi oraz bursy dla chłopców im. abpa Izaaka Issakowicza. Na grobie wzniesiono pomnik z piaskowca zwieńczony figurą M. B. Niepokalanie Poczętej. Na cokole tablica iskrypcyjna

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
9	Kosteckij Kelestyn ⁹⁴	76	1 III 1919
10	Krajewski Franciszek ⁹⁵	80	1990
11	Kunz Antoni ⁹⁶	—	31 VII 1864
12	Lewandowski Feliks ⁹⁷	36	8 VI 1913
13	Maxymowicz Teodor ⁹⁸	83	17 X 1881
14	Medwecki Karol ⁹⁹	25	5 II 1869

w j. polskim z czarnego granitu. W. G r y m s k i, *dz. cyt.*, s. 133–134; Informacja autora z autopsji.

⁹⁴ Kosteckij Kelestyn (1843–1919), duchowny greckokatolicki, protonotariusz apostołski, mitrat honorowy, dziekan i proboszcz w Czerniowcach, odznaczony orderem Krzyża Franciszka Józefa I i medalem Pro Ecclesia et Pontifice. Jego grób zdobi pomnik z figurą M.B. Niepokalanie Poczętej. Informacja autora z autopsji.

⁹⁵ Krajewski Franciszek (1910–1990), urodzony w Czerniowcach, maturę zdał w gimnazjum im. Staszica we Lwowie, Seminarium Duchowne ukończył w Poznaniu i Gnieźnie, święcenia kapłańskie przyjął 12 VIII 1936 r. w Czerniowcach z rąk bpa Michała Robu, 1936–1938 wikariusz i katecheta oraz prezes Czytelni Polskiej w Suczawie, 1942–1944 duszpasterz w Transnistrii. Po przejściu linii frontu niemiecko-sowieckiego wrócił do Czerniowca. Wraz z ks. Jędrzejewskim obsługiwali szesnaście legalnie zarejestrowanych kościołów i kaplic rzymskokatolickich na Bukowinie, w latach 1956–1957 dojeżdżał z posługą duszpasterską do kaplicy łacińskiej na Swiatoszynie w Kijowie. Pozbawiony przez władze sowieckie prawa odprawiania nabożeństw, pracował przez dziesięć lat jako stróż w czerniowieckiej fabryce. W czasie okupacji ratował Żydów przed Niemcami oraz Rumunami. Po śmierci ks. Jędrzejewskiego (1970) objął duszpasterstwo w Czerniowcach. Jego pogrzeb zgromadził dziesiątki duchowieństwa rzymskokatolickiego z całej Ukrainy i tłumy wiernych. Pochowany został w grobowcu wspólnie z ks. Jędrzejewskim i ks. Schmidem przy głównej alei cmentarza czerniowieckiego na lewo od wejścia. W. G r y m s k i, *dz. cyt.*, s. 123–126. Informacja autora z autopsji.

⁹⁶ Kunz Antoni (?–1864), prałat–infułat w Czerniowcach. Pochowany w krypcie zbiorowej kaplicy grobowej przy głównej alei cmentarza na prawo od wejścia. Informacja autora z autopsji.

⁹⁷ Lewandowski Feliks (1877–1913), katecheta w Czerniowcach. Pochowany w krypcie kaplicy grobowej przy głównej alei cmentarza na prawo od wejścia. Informacja autora z autopsji.

⁹⁸ Maxymowicz Teodor (1798–1881), duchowny greckokatolicki, proboszcz i dziekan w Czerniowcach, kanonik honorowy, odznaczony orderem Franciszka Józefa. Informacja autora z autopsji.

⁹⁹ Medwecki Karol (1844–1869), duchowny greckokatolicki. Na jego grobie wznosi się pomnik z piaskowca w kształcie kapliczki z wnęką mieszczącą niegdyś figurę, skradzioną zapewne po II wojnie światowej. Nad górnym fryzem płaskorzeźba uka-

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
15	Mitulski Florian ¹⁰⁰	80	26 II 1891
16	Morosiewicz Karol ¹⁰¹	—	29 IX 1929
17	Mrowiński Walerian SJ ¹⁰²	—	27 I 1901
18	Romański Szczepan ¹⁰³	76	7 III 1938
19	Schmid Józef ¹⁰⁴	71	8 VI 1921

zująca kielich mszalny z hostią otoczony obłokami. Poniżej wnęki tablica inskrypcyjna w j. polskim. Informacja autora z autopsji.

¹⁰⁰ Mitulski Florian (1811–1891), prałat, proboszcz ormiańskokatolickiej parafii w Czerniowcach. Jego grób położony w centralnej części cmentarza zdobi kamienny neogotycki pomnik zwieńczony krzyżem z pasyjką. Na cokole tablica z inskrypcją w j. polskim. Informacja autora z autopsji.

¹⁰¹ Morosiewicz Karol (?–1929), proboszcz rzymskokatolickiej parafii Radowce. Pochowany w kaplicy grobowej przy głównej alei cmentarnej na prawo od wejścia. Informacja autora z autopsji.

¹⁰² Mrowiński Walerian (1832–1901), święcenia kapłańskie w 1870 r. w Tarnowie. Do zakonu oo. jezuitów wstąpił w 1876 r. Początkowo studiował na Uniwersytecie Berlińskim, potem został rządcą w majątku Działyńskich (1855–1860) i Mielżyńskich w Wielkopolsce. Brał udział w powstaniu 1863 r. W zakonie odbył studia filozoficzne w Krakowie, a teologiczne we Francji. Był współpracownikiem Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy (1876–1877), sekretarzem prowincjała (1877–1878), kaznodzieją i moderatorem stowarzyszeń katolickich we Lwowie (1878–1890), ojcem duchownym w Starej Wsi (1890–1892 i 1896–1898), Lwowie (1892–1895), Nowym Sączu (1895–1896) oraz superiorem w Czerniowcach (1898–1901). Napisał blisko 20 książek i broszur historycznych i ascetycznych o charakterze popularnym. *Encyklopedia wiedzy*, s. 443–444.

¹⁰³ Romański Szczepan (1862–1938), rzymskokatolicki proboszcz w Nawarii. Pochowany w rodzinnym grobowcu u szczytu głównej alei cmentarnej. Na cokole z czarnego granitu umieszczono inskrypcję: *Ks. Szczepan Romański / Prob[oszcz] rzym [sko]kat[olicki] Nawary / * 1862 † 7 III 1938 / Wieczny odpoczynek racz mu dać / Panie! / . Powyżej znajduje się porcelanowa fotografia zmarłego i płaskorzeźba kielicha mszalnego z hostią. Informacja autora z autopsji.*

¹⁰⁴ Schmid Józef (1850–1921), święcenia kapłańskie w 1874 r. we Lwowie, wikariusz i katecheta w Serecie, 1893–1921 proboszcz w Czerniowcach, 7 VI 1895 r. mianowany kanonikiem honorowym Kapituły Metropolitalnej ob. łac. we Lwowie, w 1899 r. otrzymał godność protonotariusza apostolskiego, tegoż roku odznaczony Krzyżem Rycerskim Orderu Franciszka Józefa, w 1893 r. Złotym Krzyżem z Koroną, w 1909 r. Orderem Srebrnej Korony 3 stopnia. W latach 1909–1910 rozbudował kościół parafialny w Czerniowcach, zorganizował pierwsze katolickie towarzystwo robotników „Przyjaźń”, 1 XI 1914 r. mianowany okresowo wikariuszem generalnym Bukowiny, w styczniu 1921 r. otrzymał nominację na stałego wikariusza generalnego. W 1919 r. otrzymał doktorat *honoris causa* Uniwersytetu w Czerniow-

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
20	Sembratowicz Julian ¹⁰⁵	—	1884
21	Skrzyński Franciszek SJ ¹⁰⁶	72	13 I 1917
22	Svoboda Clemens ¹⁰⁷	75	28 II 1928
23	Szymonowicz Zygmunt ¹⁰⁸	—	27 I 1920
24	Tobiaszek Karol ¹⁰⁹	—	22 II 1893
25	Torosiewicz Celestyn ¹¹⁰	57	1861

cach, miasto zaś odznaczyło go swoim honorowym obywatelstwem. N. G a s c h l e r, *Die katholische*, s. 77; T e n ż e, *Zweihundert Jahre*, s. 10–11; W. G r y m s k i, *dz. cyt.*, passim; ABMMLK Korespondencja ks. J. Schmidta z abpem Józefem Bilczewskim, rps bez sygn.

¹⁰⁵ Sembratowicz Julian (?–1884), duchowny greckokatolicki, proboszcz w Czerniowcach, dziekan bukowiński, honorowy kanonik Kapituły Metropolitalnej we Lwowie. Na grobie wzniesiono pomnik z szarego piaskowca w kształcie kapliczki. W centralnej części cokołu umieszczono tablicę epitafijną w j. ukraińskim, natomiast u szczytu pomnika znajduje się owalna porcelanowa podobizna zmarłego. Informacja autora z autopsji.

¹⁰⁶ Skrzyński Franciszek (1845–1917), do zakonu OO. Jezuitów wstąpił w 1871 r., był bratem zakonnym. Informacja pisemna Archiwum Prowincji oo. jezuitów w Krakowie, Kraków 15 VII 2000 r.

¹⁰⁷ Svoboda Clemens (1853–1928), święcenia kapłańskie w 1896 r. we Lwowie, 1902 r. proboszcz i dziekan w Suczawie, od 1904 r. proboszcz w Radowcach, 1921–1928 proboszcz w Czerniowcach, w 1905 r. otrzymał godność papieskiego prałata domowego, 9 VI 1921 — sierpień 1924 r. wikariusz generalny Bukowiny z tytułem infułata; odznaczony Krzyżem Rycerskim Orderu Franciszka Józefa, medalem *Pro Ecclesia et Pontifice* i Krzyżem Rumuńskiego Orderu Korony. W czerniowieckim kościele parafialnym w 1926 r. duchowieństwo rzymskokatolickie Bukowiny ufundowało mu tablicę epitafijną. Pochowany został w kaplicy cmentarnej przy głównej alei nekropolii na prawo od wejścia. N. G a s c h l e r, *Die katholische*, s. 77; T e n ż e, *Zweihundert Jahre*, s. 10–11; W. G r y m s k i, *dz. cyt.*, passim; Informacja autora z autopsji.

¹⁰⁸ Szymonowicz Zygmunt (?–1920), rzymskokatolicki katecheta szkół średnich w Czerniowcach. Pochowany w krypcie kaplicy grobowej przy głównej alei cmentarnej na prawo od wejścia. Informacja autora z autopsji.

¹⁰⁹ Tobiaszek Karol (?–1893), rzymskokatolicki katecheta, proboszcz i dziekan w Czerniowcach, radca konsystorski, honorowy kanonik Kapituły Metropolitalnej we Lwowie. Informacja autora z autopsji.

¹¹⁰ Torosiewicz Celestyn (1804–1861), duchowny ormiańskokatolicki, proboszcz w Czerniowcach. Pochowany we wspólnej mogile z ks. Kajetanem Kasprowiczem. Ich grób wieńczy pomnik z piaskowca z figurą M. B. Niepokalanie Poczętej. Informacja autora z autopsji.

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
26	Wesołowski Mykoła ¹¹¹	33	3 V 1916
27	Żukowski Jan ¹¹²	41	12 V 1911

2 Siostry zakonne

a. Zgromadzenie sióstr felicjanek

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
1	Pętłak Weronika Maria Zyta ¹¹³	60	1938

b. Zgromadzenie sióstr franciszkanek Rodziny Maryi ¹¹⁴

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
1	Biecka Katarzyna	53	14 III 1928

¹¹¹ Wesołowski Mykoła (1883–1916), duchowny greckokatolicki, pochowany we wspólnej mogile z ks. Teodorem Maxymowiczem. Na grobie wzniesiono pomnik z piaskowca w kształcie obelisku, u podstawy którego umieszczono tablicę inskrypcyjną w j. polskim. W górnej części frontowej ściany obelisku płaskorzeźba wieńca z umieszczonym wewnątrz krzyżem. Informacja autora z autopsji.

¹¹² Żukowski Jan (1870–1911), święcenia kapłańskie w 1893 r. dla archidiecezji lwowskiej ob. łac., doktorat z teologii w 1896 r. w Innsbrucku, 1896–1899 katecheta w V Gimnazjum we Lwowie, 1897–1899 adiunkt na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego, po habilitacji w 1899 r. profesor nadzwyczajny, 1904–1909 prof. zwyczajny tychże przedmiotów, 1909–1911 prof. dogmatyki. W roku akad. 1905/06 dziekan, w 1906/07 prodziekan fakultetu. Napisał kilka rozpraw filozoficzno-teologicznych oraz publikował utwory z zakresu muzyki kościelnej. Zmarł 12 V 1911 r. we Lwowie, 15 maja eksportę trumny na lwowski Dworzec Główny prowadził bp Władysław Bandurski, a nazajutrz odbył się pogrzeb w Czerniowcach. Pochowano go w rodzinnym grobowcu. K. G a b r y e l, *Żukowski Jan*, SPTK t. 4 s. 557–558. *Pogrzeb śp. ks. dr. Żukowskiego*, „Słowo Polskie” 19: 1911 nr 225 s.7.

¹¹³ Pętłak Weronika Maria Zyta (1878–1938), pochodziła z Czeleśnicy, w 1898 r. wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Felicjanek, długie lata pełniła obowiązki kwestarki w Zakładzie Sierot w Czerniowcach. Nie zdołano zidentyfikować grobu zmarłej. Informacja pisemna archiwistki Prowincji M.B. Częstochowskiej Zgromadzenia Sióstr Felicjanek s. Amabilis Skwarczewskiej, Przemyśl 29 VII 1999 r.

¹¹⁴ Groby sióstr znajdują się w jednej kwaterze u szczytu cmentarza. Ich zarysy zostały całkowicie zniszczone. Zachował się jedynie pomnik z szarego piaskowca w cen-

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
2	Borczak Franciszka	—	15 II 1919
3	Dyjak Agnieszka	73	16 XI 1942
4	Frajer Bronisława	58	7 I 1903
5	Gjalokaj Stefania	—	2 VII 1904
6	Głowacka Paulina	39	7 I 1904
7	Hötzel Berta	48	10 VI 1927
8	Jaworska Anna	73	8 II 1944
9	Juchnikowska Seweryna	69	19 I 1920
10	Jurek Zofia	38	11 III 1919
11	Kicher Franciszka	31	4 I 1897
12	Kras Marianna	31	1 I 1893
13	Kuśnierz Łucja	68	7 XII 1932
14	Lichorobiec Maria	40	20 III 1910
15	Matuszewska Maria	77	9 IV 1908
16	Mazur Zofia	78	11 V 1942
17	Mokrzecka Stefania	42	21 VIII 1912
18	Mroczo Marcela	47	20 III 1921
19	Neumann Anna	42	6 IV 1922
20	Nowak Anna	42	15 I 1921
21	Obolewicz Maria	23	18 I 1913
22	Organiściak Katarzyna	52	22 IX 1928
23	Paciorek Teresa	31	13 III 1937
24	Rataj Anna	72	29 XII 1936
25	Rawska Joanna	57	20 XII 1928

tralnej części kwatery; cokół z tablicą „Miejsce spoczynku Sióstr Rodziny Marii” wien-
czy okazały krzyż z monogramem NMP. Informacja autora z autopsji; W. Grym-
ski, dz. cyt., passim.

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
26	Rudowska Marianna	63	28 XI 1917
27	Simon Gertruda	21	1 VII 1909
28	Skowron Jadwiga	29	27 V 1908
29	Stoniowska Julia	55	15 XII 1928
30	Szczepaniuk Anna	32	20 XI 1918
31	Szmid Julia	74	3 II 1914
32	Tarasińska Władysława	59	19 VIII 1926
33	Teichman Antonina	46	15 I 1912
34	Uliczek Matylda	61	6 V 1944
35	Wasilewska Teresa	72	19 X 1890
36	Zworska Maria	63	14 XI 1943

III Cmentarz w Odessie

Katolicy obrządku łacińskiego zamieszkujący Odessę podlegali diecezji w Tyraspolu, do czasu likwidacji struktur kościelnych przez władzę sowiecką przed 1939 r. Oprócz własnych świątyń, dysponowali zachowanym do dziś cmentarzem katolickim, choć zatracił on obecnie swój pierwotny eksluzywizm. O jego dawnym charakterze i przynależności nie tylko religijnej świadczą wymownie stare emaliowane tablice informacyjne, umocowane na bramie wejściowej; jedna w j. polskim komunikuje: „Cmentarz Katolicki”, druga zawiera tę samą treść choć podaną w j. rosyjskim. Pierwsza z nich została zamalowana wapnem w kolorze ceglącym zapewne podczas odnawiania ogrodzenia cmentarnego, ale mimo to napis pozostał czytelny.

Niedaleko od głównego wejścia, po lewej stronie alejki znajdują się groby duchowieństwa rzymskokatolickiego zamknięte w jednej, ogrodzonej żelaznym parkanem kwaterze. Kilka zaś metrów dalej leży jeszcze inny grób, również otoczony podobnym parkanem. Wśród pochowanych tam duchownych przeważają kapłani diecezji tyraspolskiej, jeden zakonnik, kilku o nieustalonej przynależności jurysdyk-

cyjnej oraz niedawno zmarły alumn diecezji kamieniecko-podolskiej. Ogółem na cmentarzu pochowano dziesięć osób z szeregów kleru. Siedmiu było Polakami, trzej innej narodowości: Francuz, Niemiec i prawdopodobnie Ukrainiec bądź Rosjanin.

Wszystkie groby posiadają pomniki, niektóre nawet bardzo okazałe. Na każdym widnieją inskrypcje zarówno w j. polskim (7), jak też francuskim (1), niemieckim (1) i rosyjskim (1). Stan pomników wolno uznać za zadowalający, a zdobiące je żywe kwiaty i ślady pieczołowitej opieki dowodzą stałej troski katolickiej wspólnoty Odessy o dziedzictwo przeszłości.

Niniejszy katalog sporządzono z autopsji, wędrując po nekropolii z notatnikiem i aparatem fotograficznym w rękę.

1 Kapłani diecezjalni i zakonni

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
1	Boos Aleksander ¹¹⁵	57	2 XI 1899
2	Busik Jan ¹¹⁶	46	1948
3	Butryk Andriej ¹¹⁷	27	17 IV 1999

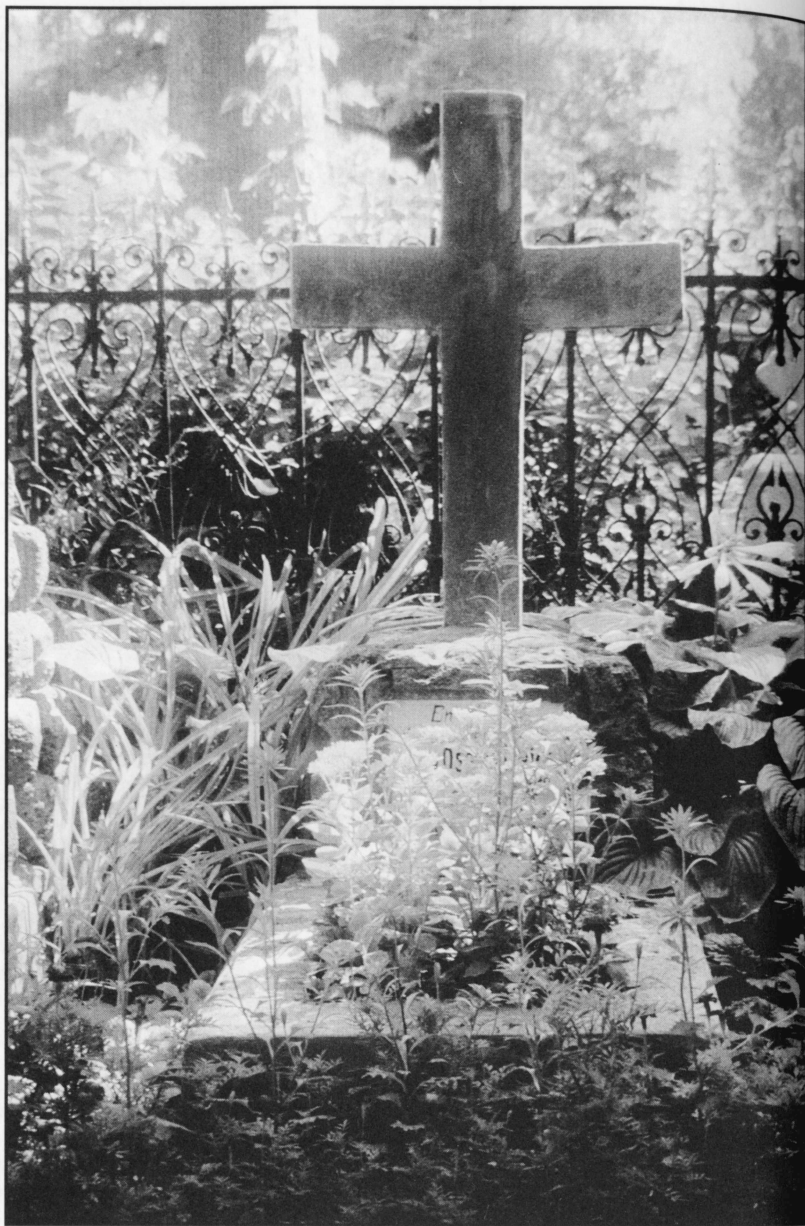
¹¹⁵ Boos Aleksander (1842–1899), święcenia kapłańskie 4 IX 1866 r. w Tyraspolu, 1866–1877 administrator parafii Wniebowzięcia NMP w Tbilisi, 1877–1878 przebywał w Kolegium Duchownym w Petersburgu, od 1878 r. rektor Seminarium Duchownego w Saratowie oraz długoletni profesor tamże, 1889–1899 proboszcz parafii w Kiszyniowie; odznaczony był tytułem kanonika Kapituły Katedralnej w Tyraspolu. Na jego mogile znajduje się nagrobek uformowany w kształcie graniastego stożka z ciosów kamiennych, który wieńczy krzyż granitowy bez pasyjki. Na przedniej ścianie stożka tablica z inskrypcją w j. łacińskim: *Hic quiescit in Domino / Canonicus Ecclesiae / Cathedralis Tiraspoliensis / Alexander Boos / natus an[no] 1842 / mortuus 2 die Novembris an[no] 1899. J. Schurr, Die Kirchen und das religiöse Leben der Russlanddeutschen. Katholischer Teil. Aus Vergangenheit und Gegenwart des Katholizismus in Russland, Stuttgart 1980², s. 333; Informacja autora z autopsji.*

¹¹⁶ Busik Jan (1902–1948), niezidentyfikowana przynależność diecezjalna. Nagrobek tworzy betonowa osłona zwieńczona niewielkim cokołem z krzyżem wykonanym z metalowej rury. Na skrzyżowaniu ramion krzyża inskrypcja na owalnej blasze w j. polskim: *Śp. / Ks. / Jan Busik / lat 46 * 1902 / † 1948*. W środkowej części epitafium umieszczono dodatkowo mały krzyżyk z pasyjką. Grób ogrodzono parkanem z metalowego drutu. Informacja autora z autopsji.

¹¹⁷ Butryk Andriej (1972–1999), alumn rzymskokatolickiego Seminarium Duchownego w Gródku Podolskim (diec. Kamieniec Podolski). Zmarł w szpitalu po operacji. Grób uformowany w kształcie kopca ziemnego obłożonego darnią. Całość zwieńczo-

Odessa — grób ks. Piotra Marczewskiego. Fot. ks. J. Wołczański.

Odessa — grób ks. Jeana Ostowicza. Fot. ks. J. Wołczański.

Odessa — grób ks. Rudolfa Reicherta. Fot. ks. J. Wołczański.

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
4	Kosiński Franciszek ¹¹⁸	—	7 XII 1901
5	Lewczak Jacenty OFM Obs. ¹¹⁹	83	9 XII 1913
6	Marczewski Piotr ¹²⁰	—	7 VII 1895
7	Ostopowicz Jean ¹²¹	80	24 XII 1898
8	Reichert Rudolf ¹²²	68	12 III 1909

na krzyżem z metalowej rury. Na blaszanej tabliczce inskrypcja w j. rosyjskim: *Butryk Andriej Wiktorowicz / 19 ¹⁰/_V 72–19 ¹²/_{IV} 99*. Poniżej tablicy fotografia zmarłego umieszczona za szybą w drewnianych ramkach. Informacja ustna ks. Krzysztofa Chudzio, Kamieniec Podolski 15 IX 2000 r.; Informacja autora z autopsji.

¹¹⁸ Kosiński Franciszek (?–1901), kapłan o niezidentyfikowanej przynależności diecezjalnej. Na grobie ustawiono pomnik w kształcie świętego stożka z kamiennych ciosów, zwieńczony metalowym płaskim krzyżem bez pasyjki (wyrwana). U podstawy pomnika kamienna rzeźba kielicha mszalnego z białą hostią. Na czole cokołu tablica z inskrypcją w j. polskim: *Śp. † Ksiądz / Franciszek / Kosiński / 7 12 1901 r.* Informacja autora z autopsji.

¹¹⁹ Lewczak Jacenty (1830–1913), bernardyn, 16 VIII 1901 r. przybył w charakterze duszpasterza do Szkoły Rzemieślniczej w Odessie. Na grobie stoi okazały pomnik z czarnego ciosu granitowego w formie krzyża na cokole z piaskowca. Na rozszerzonej podstawie krzyża wyryto inskrypcję w j. polskim: *D.O.M. / Tu spoczywa / śp. Ksiądz / Jacenty Lewczak / z Zakonu Ojców Bernardynów / † 9 XII 1913 w 83. roku życia. / Prosi przechodniów o modlitwę. J. Schnurr, dz. cyt., s. 324–325; Informacja autora z autopsji.*

¹²⁰ Marczewski Piotr (?–1895), duchowny o niezidentyfikowanej przynależności diecezjalnej. Grób zdobi pomnik w formie świętego stożka z ciosów kamiennych, zwieńczony metalowym krzyżem bez pasyjki (wyrwana). U podstawy stożka widnieją kamienna rzeźba kielicha mszalnego z białą hostią. Powyżej, na cokole wmurowano tablicę z inskrypcją w j. polskim: *Ś. † P. / Ksiądz / Piotr / Marczewski / zm. 7 VII 1895 r. / Requiescat in pace.* Informacja autora z autopsji.

¹²¹ Ostopowicz Jean (1818–1898), duchowny o niezidentyfikowanej przynależności diecezjalnej. Grób obramowany betonową osłoną z małym kamiennym kopcem zwieńczonym betonowym krzyżem bez pasyjki. U podstawy kopca tablica z inskrypcją w j. francuskim: *En mémoire / du très Vénéré Abbé / Jean Ostopowicz / né le 24 Juin 1818 / morte 24 Décembre 1898 / Un Ave Maria pour / Son âme.* Informacja autora z autopsji.

¹²² Reichert Rudolf (1841–1909), święcenia kapłańskie 4 IX 1866 r. w Tyraspolu, nauczyciel religii i ekonom w Seminarium Duchownym w Saradowie, 1867–15 II 1876 nauczyciel religii w szkołach średnich w Odessie, później kaznodzieja niemiecki w studium prywatnym na uniwersytecie. Od 15 II 1876–1898 proboszcz i dziekan w Odessie. Szczególną troską otaczał budowę szkół i wprowadzanie nowych metod nauczania; sam opracowywał nowe podręczniki szkolne. W 1888 r. wybudował Dom Ubogich dla 50 osób, wydawał pierwsze katolickie pismo literackie diecezji ty-

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Data śmierci
9	Sawicki Paweł ¹²³	62	22 I 1907
10	Szejner Józef ¹²⁴	—	12 IV 1922

raspolskiej „Hausfreud”, w 1892 r. założył pierwsze katolickie Towarzystwo Dobroczynne, organizował dla sierot kolonie wakacyjne, a w 1894 r. założył szkołę rzemieślniczą dla sierot oraz dom wraz z kaplicą dla inwalidów. Od 20 VIII 1898—22 XI 1903 proboszcz w Mariupolu, dziekan w Berdjansku i Jekaterinosławiu. Dzięki jego staraniom wzniesiono kościół i dom parafialny w Jelisawietgradzie. Z chwilą nasilających się objawów choroby powrócił do Odessy, gdzie zmarł. Pochowany został na nowym cmentarzu. Był honorowym kanonikiem Kapituły Katedralnej w Tyraspolu, odznaczony złotym krzyżem. Na grobie tumba z piaskowca zwieńczona okazałym cokołem kamiennym z krzyżem. Na czole cokołu inskrypcja w j. niemieckim: *Hier ruht in Gott / Ehrenkanonikus / P[ater] Rudolf Reichert / weiland Superior und / Dekan von Odessa Inha—ber des goldenen Brust—kreuzes u[nd] hoher Orden Frei—resigniert Krankheitshalber / geb[oren] am 11 Sept[ember] 1841 / gest[orben] am 12 März 1909 / Ruhe in Frieden! Na lewej ścianie cokołu inskrypcja w j. łacińskim: *Diliges Dominum Deum / tuum ex toto corde tuo / et in tota anima tua / et in tota mente tua. / Diliges proximum tuum / sicut teipsum. / Cap. 22 Math. Na prawej ścianie cokołu również inskrypcja w j. łacińskim: *Vigilate, quia nescitis / qua hora Dominus / vester venturus sit! / Cap. 24 Math. Na tylnej ścianie cokołu rzeźba przedstawiająca kielich mszalny z hostią stojący na mszale. J. Schnurr, dz. cyt., s. 332–333 (błędna datacja urodzin); Informacja autora z autopsji.***

¹²³ Sawicki Paweł (1845–1907), w 1862 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Kielcach skąd po trzech latach został skierowany do Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie uzyskał stopień magistra teologii. Święcenia kapłańskie przyjął 25 VII 1869 r., po czym został wikariuszem w kolegiacie kieleckiej; 3 III 1875 r. mianowano go profesorem historii Kościoła, patrologii, teologii pastoralnej, fizyki oraz śpiewu w Seminarium Duchownym w Kielcach; 10 I 1877 r. został wicerektorem, a 26 IX 1883 r. rektorem tegoż seminarium. W 1893 r. został uwięziony przez władze carskie i zesłany na 5 lat do Bałagańska na Syberii. Po trzech latach zwolniony osiadł w Odessie, gdzie zmarł i tam został pochowany. Jego grób zdobi pomnik w kształcie prostokątnego kamiennego cokołu zwieńczonego krzyżem z tegoż materiału. Na przedniej ścianie cokołu tablica z inskrypcją w j. polskim: *Ś. † P. / Ksiądz / Paweł / Sawicki / Były Rektor Seminarium / Kieleckiego / Urodz[ony] 1845 r. / Zmarł 22 stycznia 1907 r. / Requiescat in pace!* Informacja pisemna pracownika Archiwum Diecezjalnego w Kielcach ks. Jana Szarka, Kielce 22 IX 2000 r.; Informacja autora z autopsji. (Cytowany archiwista podaje datę śmierci 5 II 1906 r., tymczasem na pomniku nagrobnym widnieje 22 I 1907 r.)

¹²⁴ Szejner Józef (?–1922), święcenia kapłańskie w 1911 r. (?) w Tyraspolu, 1911–1912 wikariusz i polski kaznodzieja w Odessie, 1912–1914 proboszcz w Ackermanie. Na jego grobie umieszczono pomnik w kształcie tumby zwieńczonej kamiennym krzyżem na niewielkim cokole. Wierzchnia płyta wyposażona w tablicę inskrypcyjną w j. polskim i łacińskim: *Śp. Ksiądz / Józef Szejner / zm[art] 12 IV 1922 r. / Requiescat / in pace. J. Schnurr, dz. cyt., s. 368 (pisownia nazwiska podana w niemieckiej wersji: Scheiner); Informacja autora z autopsji.*

FATHER JÓZEF WOLCZAŃSKI

A catalogue of the graves of Catholic clergy and nuns in the cemeteries of Zhytomir, Chernovtsy and Odessa (Ukraine)

Summary

The cemeteries in Poland's historic Eastern Borderlands and further east — in territories which never belonged to the Polish state, but had sizeable Polish minorities — display important traces of the presence of the Catholic Church in those multi-religious and multiethnic communities. The extant historic cores of the cemeteries in Zhytomir, Chernovtsy and Odessa contain numerous graves of Catholic clergy of the Latin, Greek and Armenian rite.

The largest number of tombstones with inscriptions of this kind can be found in Zhitomir, the centre a region with a large Polish population both in the past and now, and the seat of a Latin bishopric. In the Zhitomir cemetery it was possible to identify 71 graves of Roman Catholic and Greek Catholic priests, both members of the diocesan clergy and of various religious orders, eg. the Bernardines, Basilians, Piarists and Jesuits. Although the great majority of them were Polish, some affirmed their Ukrainian identity. Moreover, the cemetery was the burial place of the nuns from the Societies of the Servants of Jesus (fourteen graves) and the Vincent de Paul Sisters of Charity (eight graves).

Twenty-six clergy of the three Catholic rites, though most of them adherents of the Latin liturgy, are buried at the Chernovtsy cemetery. Six of them were members of religious orders, ie. four Jesuits and two Vincent de Paul missionaries. The great majority of them identified themselves as Polish; the remaining few had Armenian, Ukrainian and German background. The only female congregations whose members' graves can be found in Chernovtsy are the Felician Sisters and the Marists.

In the Odessa cemetery there are ten graves of the clergy, all of them Catholics of the Latin rite. One of them belonged to the Bernardine Order. No graves of members of any female congregations could be found in that cemetery. Of the clergymen interred there one was German, one French, one probably Ukrainian or Russian; the rest of them were Polish.

The condition of the graves in the three sites differs considerably. The Zhitomir cemetery has suffered most in the course of history. Many tombstones have been scarred and vandalized, some of them quite recently. Things are much better in Chernovtsy and Odessa, where the absence of anti-Polish complexes seems to have ensured the preservation of tombstones erected in honour of notable Poles who used to live there.

It is to be hoped that the names of Catholic clergy and religious of various nationalities that are buried in Ukrainian cemeteries will be restored — also by means of this article — in our collective memory and shielded against the devastating effects of hatred, wilful negligence, or sheer indifference bred by the passage of time.

Translated by A. Branny